

500
Latv. Nod.

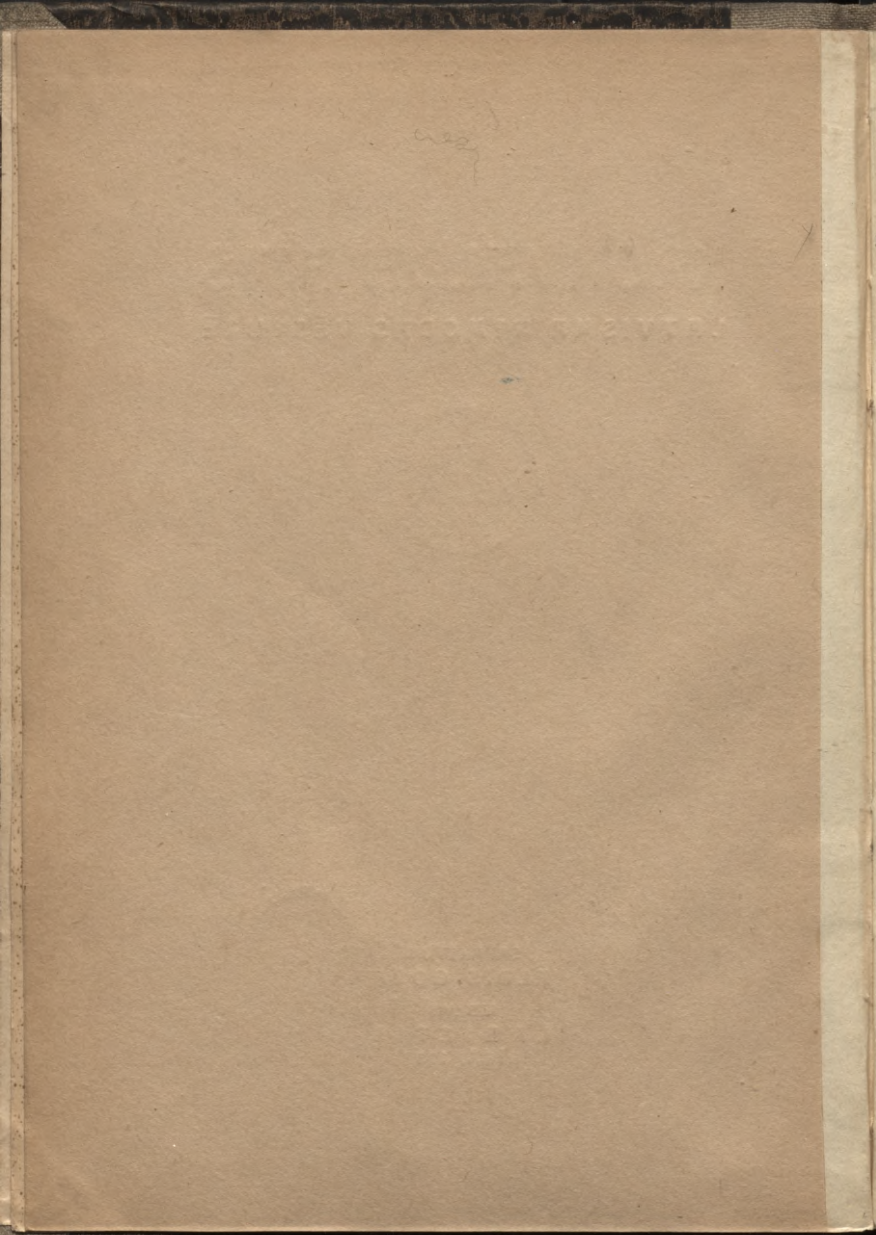
Goba, Alfreds

KRONVALDĀ ATIS

LATVISMA ATMODAS VĒSTURĒ

SARAKSTĪJIS
ALDIS GOBA
IZDEVIS
LABIETIS
RĪGĀ, 1937

B
810.09 V B *Goba, Aldis*

156

Latv. Nod.

B

KRONVALDA ATIS

LATVISMA ATMODAS VĒSTURĒ

SARAKSTĪJIS
ALDIS GOBA
IZDEVIS
LĀBIETIS
RĪGĀ, 1937

11

L. V. B.
m. 351.642

10.

or

~~XXXXXXXXXX~~

Π

Akc. Sab. „IZDEVEJS”
Rīgā, Elizabetes ielā 83/85.

*Cinīšanās tautības garā atnes
pavisam citādus augļus, nekā jēzuitisms
un kosmopolītisms.*

Kronvalda Atis.

I.

Kas apšaubā Kronvalda latvietību?

Kad Kronvalda piemiņas svinības jau bija garām, mūsu inteliģences aprindās plaši izplatītā laikrakstā «Universitas» (1937., 7.) lasījām šādus teikumus: «Bez tam, ja arī Kronvalds tiešām būtu turējies pie kādas nacionālas reliģijas, tad ar lielāko rūpību bija jānoskaidro, kādas tautas asinis ritējušas viņa dzīslās, jo kur runā par nacionālu latviešu reliģiju, tur jābūt arī skaidrām latviešu asinīm. Šis jautājums šai gadījumā ir tiešām ievēribas cienīgs, jo minētā Kronvalda biografa prāv, Dr. K. Kundziņa grāmatas pašā sākumā atrodam ziņas par to, ka Kronvalda senči varētu būt bijuši arī nelatviešu dzimuma»*).

Skumji paliek. Vai mūsu dižā nacionālista latvietība vēl arvienu tiek apšaubīta? Mēģināsim noskaidrot.

*) Kāds no mūsu mācītājiem savā priekšlasījumā bija teicis, ka «Kronvalds bija maķenīt vācietis, bet allaž latviešu draugs.» Šis teikums mani skubināja tūlīt atbildēt, bet mutiski teiktie vārdi, kā zināms, var vēlāk arī pašam teicējam piemirsties. Tagad, kad līdzīgs rakstiņš laikrakstā, atbildei radies cietāks pieturas punkts. «Universitas» slejās iespiestais rakstiņš man liekas līdzvērtīgs augšējam teikumam.

Prāvesta Dr. K. Kundziņa grāmatā «Kronvalda Atis» (1905.) tiešām lasām: «Dzimums latvietībā, vai vācietībā, zviedrībā, polībā? — Klausinot pēc dzimuma mūsu latviešiem, kuŗi vairs nestāv zemnieku kārtā, daudzreiz notiek lielas jukas. Citi teicas, tie esot cēlušies no vāciešiem, citi no zviedriem un poļiem. Nav ko brīnīties, ka dažā tagadējā cilti iejukušas vecas vācu, zviedru, poļu un pat krievu asinis, jo cauriem gadu simteņiem šīs tautas satikās Vidzemē un Kurzemē. Bet vēl vairāk latviešu palikuši par zviedriem, vāciešiem nevis no dzimuma, bet aiz ieraduma, pēc Baltijas dzīves apstākļiem. Vāciešu rokās pārgāja zeme, vara, manta, izglītība. Latvieši tikai palika par zemnieku kārtu, atkarībā no vācu kungiem. Kas gribēja tikt augstākā vietā, tālākā mācībā, tas spēja to panākt tikai ar vāciešu palīdzību un meklēja pats palikt par vācieti. Tādi šejienes vācieši ir neskaitāmi mūsu vidū, kas cēlušies no latviešiem, un viņu ciltis visas nav vairs zināmas. Pats visu dedzīgais latvietis, Kronvalda Atis, savā laikā arī bija padots tādām ieraduma spēkam. Jauneklis būdams, tas sevi turēja par vācieti. Pēcāk tas ņēmās klausināt un izdabūja, ka pēc labas tiesas tas esot cēlies no zviedriem. — Kronvalda draugs, skolotājs Šēfers, citreiz Durbē, vēlāk Liepājā — stāstīja, pēc Durbes draudzes grāmatām Kronvalda tēvu tēvi esot cēlušies no vāciešiem. Uz zemēm dzīvodami tie esot palikuši par latviešiem un pieņēmuši latviešu valodu (9. l. p.).

Pirms ejam tālāk, paklausīsimies, ko saka Kronvalda pirmais biogrāfs un tā paša novada cilvēks — Laubes Indriķis: «Berlīni atstājis, savā dzimtenē pārnācis un pie Durbes vācu mācītāja māju skolotāja vietu dabūjis, Kronvalds jau bija

pārvērties par vācieti, pats par savu latvieša dzi-
mumu sāka šaubīties, domādams, ka esot zviedrs;
kādu laiciņu arī pētījis un meklējis savus zvied-
ru vectēvus. Šādus vārdus rakstīdams, turos pie
ziņām, ko savā laikā dabūju no sava cienītā un
mīlotā pirmā skolotāja A. Šēfera. Tādas apju-
kušas domas dažam mācītam latvietim pa galvu
dauzījkušās un citam vēl tagad spārdās; kad labi
meklētum, tad vēl šo baltu dienu atrastum tāds
zviedrus, kam tēvs un māte bijuši vientiesīgi lat-
vieši. Kas tad nu par brīnumu, ka zviedru liga
arī drusciņ jaunībā pakratījusi mūsu neaizmirt-
stamo Kronvaldu? Būsim turpretī pateicīgi, ka
šis zviedru drudzis nespēja maitāt viņa krietno
latvieša dabu. Zāļu gan vajadzēja, krietnu zāļu,
kas aizdzītu zviedru drudzi un vācu karsoni»
(«Rota», 1886., 29.).

Tā tad skolotāja Šēfera stāstījums ir šo bau-
mu pamats, ka — pēc viena varianta — Kronvalds
cēlies no vāciešiem, vai — pēc otra — no zvied-
riem.

Paklausīsimies, ko par savu latvietību, vai arī
par savu «vācietību» vai «zviedrību» saka pats
Kronvalds, kas taču esot arī pētījis savus senčus.
Viņa iespiestos rakstos mēs bieži atrodam vārdus:
«mēs latvieši», «mums kā latviešiem» u. t. t. Sva-
rīgākas tomēr ir tās viņa liecības, kas viņa vēs-
tulēs nelatviešiem, īpaši tai laikā, kad viņa sakari
ar vāciešiem bija vēl diezgan stingri. Še kaut
kāda izlikšanās par latvieti nav domājama, jo
tāda nebija vajadzīga.

Savai līgavai, vācu ārsta Rolofa meitai Karo-
linei — Kronvalds raksta 1866. gadā: «... Še gan
jāievēro nelaimīgais apstāklis: neesmu gājis sko-
lā, kur mācība būtu bijusi latviešu valodā un kur
būtu lietotas latviešu grāmatas. Svešā nesapro-
tamā (vācu) valodā mācoties, šī nedabīgā ceļa
rūgtie augļi parādījās pie manis kā pie daudz ci-

tiem» (Kop. raksti, II., 272.). Tā tad svešā un sākumā nesaprotamā valoda ir bijusi vācu valoda. Tai pašā vēstulē tālāk: «... Liepājā iesākās mana uzcītība — iemācīties vācu valodu» (II., 274.).

Savam labdarim — mācītājam Dr. H. E. Katerfeldam raksta 1869. g.: «... Tu esi pūlējies pacelt mācībās un tikumos to tautu, pie kurās es piederu ne tikai no dzimuma, bet ar visu sirdi, prātu un darbu. Mans augstākais prieks, manas lielākās bēdas stāv latviešu tautas laimē un nelaimē» (II., 315.). Šai pat vēstulē atstāstītas arī Katerfelda domas Kronvalda tautības jautājumā: «... Tu saki, es nevarot vairs sevi turēt par dzīvu locekli latviešu tautā, dabūjis mācības citā valodā» (II., 315.). Tā tad mācītājs domāja: Kronvalds pēc dzimuma gan latvietis, bet... ar izglītību būšot ticis par vācieti... Tā jau šē sastopamies ar domām, pret kurām, cita gadījuma pamudināts, Kronvalds sarakstīja grāmatu «Tautiskie centieni». Beidzot atzīmēsim arī trešo vietu šai vēstulē, protiet to, kur Kronvalds piemin Katerfelda dēlu: «... Tavs dēls un Tavas tautas loceklis!»

Bīskapam K. Ulmanam Kronvalds rakstīja 1871. g.: «... Man, kā latvietim, ir pienākums un tiesība tālāk izkopt savu tēvu valodu» (II., 335.). — Mācītājam J. H. Gulekem 1872. g.: «... Ka viņš (Cimze) tomēr savā vietā tāds nedrošs jutās un tādēļ, ka es, latvietis būdams, viņu kā latvieti apmeklēdams, uzsāku latviski runāt» (II., 390.).

Vispār Kronvalda rakstos, runās un vēstulēs mēs neatrodam neko tādu, kas liktu mums šaubīties par Kronvalda latvietību — tiklab savā apziņā un centienos, kā arī pēc dzimuma, pēc asinīm.

Profesors Dr. J. Alksnis, kas arī ir Kronvalda dzimtenes dēls, raksta: «Durbes apkārtnes pa-

gastos ne pārāk reti bija tipi, līdzīgi Kronvaldam, kad vīrieši vēl audzēja platas bārdas: vidēja auguma, platiem pleciem, labi izvēlētu un platu pieri, paplatiem virszokļa kauliem, iedziļām zilām vai pelēkām acīm, patumšiem matiem, enerģiski, čakli, straujas dabas» («Brīvā zeme», 1937., 107.).

*

Ko par Kronvalda senčiem vēsta archīvs? Revīziju listēs redzam sekošo: 1811. gada ļaužu skaitīšanā Krotē Miķu (Mikke) mājās ir saimnieks Andžs, 37 gadus vecs. Viņam trīs dēli: Jānis (7 g. v.), Indriķis (5 g. v.) un Kristaps (1 g. v.). — 1826. g. skaitīšana rāda, ka Miķu māju saimnieks Andžs Jāņa dēls miris jau 1824. g. un ka mājās saimnieko viņa sieva Margrieta, 48 g. v. Bez jau minētiem trim dēliem ir arī divas meitas: Anna un Jūle. (Še aizrādu, ka 1811. g. skaitīšanā sievieši nav minēti, un arī pierakstītām personām nav uzdots tēva vārds; ar to šī 1826. g. skaitīšana pilnīgāka.) Nākošās revīzijas liste archīvā neatrodas. No 1850. gadā uzrakstītā redzam: Miķu mājās vēl dzīvo divi Andža dēli — Jānis, amatā galdnieks, un Kristaps, amatā skroderis; trešais dēls, kas bijis mūrnieks, miris jau 1840. gadā. Šajā uzrakstīšanā Miķu māju saimnieku cilts jau dabūjusi Kronvaldu uzvārdu. Kristapam sieva Margrieta, 37 g. v. Viņu abu dēli: Janis (15 g. v.), Atis (13 g. v.), Kārlis (11 g. v.) un Jānis (8 g. v.). Šis Atis ir mūsu dižais tautietis.

Tā tad revīzijas listes rāda Kronvalda Ata tēvu, vectēvu un piemin arī vectēva Jāņa vārdu. Kā Miķu māju ļaudis dabūjuši Kronvaldu uzvārdu, nav zināms. Ja še nebūtu iejaukusies sveša roka, Kronvaldi laikam gan sauktos par Miķiem.

Durbes draudzes grāmatas rāda, ka Kronvalda Ata māte Margrieta atvesta no Ilmājas,

saimnieka meita. Un vecmāte (tēva līnijā) atvesta no Krotas Spingu mājām, saimnieka meita. Pie krustišanas mācītājs Ata vārdu ierakstījis nevis Otto, pat nevis Attis, bet skaidri un gaiši — A t i s. Šie dokumenti nerāda neko tādu, lai mums rastos aizdomas, ka Kronvalda senčos būtu ieplūdušas svešas asinis. Viņi ir bijuši saimnieku ļaudis, kas nemēdza staigāt pa pasauli. Un kad Andžam bija trīs dēli, tad Kristaps no viņiem izmācījās savu skrodeņa amatu un tomēr palika turpat Miķos uz dzīvi. Tikai turpmākos gados viņš ir mainījis dzīves vietu.

Man bija saruna ar vairākiem veciem krotēniešiem, kas vēl labi atceras vecos Kronvaldus, jo tie pārdzīvoja savu dēlu Ati. Kristaps bijis pārticis cilvēks un ļoti rūpīgs sava amata kopējs. Krotēnieši domā, ka vecie Kronvaldi bijuši īsti latvieši.

Un tā mums jāsaka un jāatkārto: Nav nekāda pamata šaubīties par Kronvalda Ata latvietību, ja arī mēs prasām liecības par viņa asinīm. Kronvalds bija latvietis, un ar to krīt viens iebildums pret viņa nacionālismu, pret viņa īsti latvisko garu arī reliģiskos atskārtumos.

II.

Kronvalda sabiedrība.

«Universitas» raksta: «Bez tam varam arī uz Kronvaldu attiecināt veco patiesību, ka cilvēku var pazīt pēc tās sabiedrības, ar kuŗu viņš satiekas. Ja nu Kronvaldam tuvi ļaudis ir Dr. H. E. Katerfelds, bīskaps Ulmans, Hērvāgens un daudzi latviešu mācītāji, ar prāvestu Dr. K. Kundziņu centrā, kam visiem dievturība ir sveša, vai tad nav jāsecina, ka arī Kronvalds nav viņus šādā ceļā vadījis, bet turējis dievbijību par «nepieciešamu lietu normālā dzīvē».

Še aizķertas trīs lietas: sabiedrība, ar kuŗu Kronvalds saticies, — nacionālās reliģijas jautājums šai sabiedrībā, — un dievbijība. Atbildēšu pēc kārtas.

No Kronvalda sabiedrības citētā raksta autors vispirms piemin trīs vācu mācītājus. Ar pirmo no tiem — ar Katerfeldu — Kronvaldam bija darišana bērībā un jaunībā, apmēram no desmitā līdz divdesmitam dzīves gadam. Mājskolotāja laikā viņu satikšanās jau būs bijusi retāka, bet Tērbatas laikā pavisam reta. Arī sarakstījušies viņi maz. Ja mēs paturam vērā nobriedušo un apzinīgo Kronvaldu — viņa mūža pēdējā gadu desmitā — tad tur Katerfelds nav svarīga figūra. No Kronvalda vēstules 1869. g. redzam, ka Katerfelds mēģinājis viņu, kā savu bijušo audžu dēlu, pārliecināt, ka tas — «nevarot vairs sevi turēt par dzīvu locekli latviešu tautā, dabūjis mācības citā valodā.» Uz to Kronvalds atbild: «Tādas domas

man rādās netaisnas» (II., 315.). Še māc. Katerfelds jau nostādīts latviešu pārvācotāju lomā, kauču gan šo mācītāju Kronvalds cienīja vairāk par visiem citiem mācītājiem. — Gan taisnība, ka jaunības dienās, būdams Katerfelda paspārnē un grozīdamies viņa sabiedrībā, Kronvalds juties kā «jauns vācietis», bet vēl jo nenoliedzamāka patiesība, ka turpmākos gados viņš ar īgnumu novērsās no tiem latviešiem, kas sevi uzdevās un turējās par vāciešiem, un nesaudzīgi uzbruka tiem vāciešiem, kas šādas lietas, kā latviešu pārvācošanu, aizstāvēja vai veicināja.

Ar bīskapu Ulmanu, cik zināms, Kronvalds saticies tikai vienu reizi; bez tam viņi nedaudz apmainījušies vēstulēm. — Mācītājam L. Hērvāgenam Kronvalds izpalīdzēja ar materiāliem un padomu skolas lasāmās grāmatas sastādīšanā; bet vai viņi satikušies arī personīgi, nav zināms. — Še rakstītājs nepiemin dažus citus vācu mācītājus, ar ko pazinies Kronvalds, piemēram mācītāju Proktoru, pie kuŗa bijis pāris gadus par mājskolotāju; bet arī tā var teikt: Runājot par to Kronvaldu, kas ieiet ar slavas spožumu mūsu vēsturē, vācu mācītāju sabiedrība pozitīvā nozīmē nav pieminama.

Un kuŗi tad nu bija tie — «daudzie latviešu mācītāji, ar prāvestu Dr. K. Kundziņu centrā?» Kronvalda laikā vispār nevar runāt par «daudz latviešu mācītājiem». Vēl mazāk tur Kundziņš varēja būt centrā. Kronvalds ar viņu iepazinās kā ar jaunu teoloģijas studentu 1871. g. un pēc tam pāris gadus satikās Tērbatas latviešu literāriskos vakaros vai citur. Kundziņš, tautiskās atmodas laika ideju ietekmēts, pats tolaik interesējās par latviešu seno reliģiju, vismaz par viņu mitoloģiju, starp citu sarakstīdams šādus apcerējumus: «Kāds vārds par mūsu vectēvu māņu ticību» (1869.), «Krīvu krīvaitis un Romove» (1871.)

un «Tēvu tēvu ticība tautas dziesmās» (1872.), kas iespiesti «Baltijas Vēstnesī». Še Kundziņš, tāpat kā daudzi citi, dažkārt maldās, sekodams veco chronistu safantazētām ziņām par baltu tautu reliģiju un mitoloģiju. Kronvalda laikā Kundziņš vēl nebija mācītājs. Ja starp vakarniekiem pamanām vēl kādu teoloģijas studentu, tad tam še nav nozīmes.

Kur tie citi? Varbūt Kronvaldam bija kāda nejauša satikšanās ar «dzimušo latvieti, bet izglīto vācieti» mācītāju Auniņu jeb Auningu? Varbūt ar mācītāju Neilandu, kas asi uzbruka Auseklim un Baumaņu Kārlim? Par to nekas nav zināms. Varbūt ar mācītāju Sakranoviču, kas Kronvalda nopelnus pats pirmais noniecināja? Arī par to nav ziņu. Jeb varbūt ar mācītāju Neikenu, kas gan jau 1868. g. mira, un kas bija pazīstams kā latviešu pārvācošanas aizstāvis? Maz ticams.

Metot skatu uz Kronvalda vīra gadiem, kad var runāt par apzinīgi meklētu sabiedrību, jāsaka: ja arī viņam iznāca satikšanās vai izrunāšanās ar to vai citu vācu mācītāju, ar to nav dots pamats apgalvojumam, ka viņa sabiedrībā redzamā vietā stāvētu vācu mācītāji. Latviešu garā liels Kronvalds uzauga bez vācu mācītāju sabiedrības un savus spēkus viņš norūdīja cīnīdamies ar vācu mācītājiem un viņu uzskatiem.

Tagad jautāsim: kāpēc rakstītājs šai mācītāju šaurajai sabiedrībai neliek pretī to sabiedrību, kas nebija ne vācu, ne arī latviešu mācītāji un kas skaita ziņā bija desmitkārt plašāka, — gan jau Durbē, pēc tam jo vairāk Tērbatā, tad Vecpiebalgā, pa laikam Rīgā un citur Latvijā. Šai sabiedrībā bija tā laika krietnākie tautieši, arī Auseklis. Ar šo latviešu nacionālās reliģijas sapņotāju un modinātāju Kronvaldam bijušas ļoti sirsnīgas attiecības, kā to apliecina P. Vītoliņš

savās atmiņās par Kronvaldu. Bet kā Auseklis skatījās uz mācītājiem un vispār uz kristīgo ticību, to mēs labi zinām; kas var būt asāks nekā Ausekļa vārdi par Neikenu un Neilandu? (Sk. Ausekļa kop. rakstus, jauno izdevumu.) Un nu — attiecinot vēlreiz veco patiesību par sabiedrību — nonāksim pie secinājuma, kas gluži pretējs «Universitas» apgalvojumam.

Tagad par augšējā citāta otro daļu. Toreizējā vācu un latviešu mācītāju sabiedrībā, protams, nebija pazīstama «dievturība» (šo vārdu sāka lietot ap 1925. g.). Arī vispār latviešu nacionālās reliģijas jautājumi draudzīgā noskaņā šē netika cilāti, jo tas nesaderējās ar mācītāja amatu. Bet nezināt par to viņi nevarēja, ko liecina Neilanda sašutums par pagānismu, kas parādies Baumaņu Kārļa un Ausekļa dzejās. Šo runu Neilands teica mācītāju sapulcē un to atfereja mācītājiem tuvāk stāvošie laikraksti. Arī šis fakts jau pats par sevi ir skaidra liecība, ka sabiedrības kādā citā daļā, protiet — latviešu tautiskajās aprindās, tikuši gan cilāti un pat rakstos izteikti jautājumi par latviešu reliģisko atdzimšanu. Karstākās, latviskākās sirdis jūta, ka bez reliģiskās atjaunošanās nevar būt pilnestrīga nacionālisma. Auseklis šē dedzīgākais, bet ne jau vienīgais.

Citāta beigās ir runa par dievbijību, kas minēta kā pretstats nacionālai reliģijai, vai nu to sauktu par dievturību vai citādi. Vai «Universitas» rakstītājs ar to grib teikt, ka dievbijība ir kristīgo monopōls? Vai viņš ņemas apgalvot, ka citās reliģijās un līdz ar to latviešu nacionālā reliģijā dievbijības nevar būt? Ir visiem zināms pretējais uzskats: ka taisni nacionālā reliģijā dievbijība ir īstāka, skaidrāka, bez liekām ārišķībām, bez patvarīgas uzspiešanas. Arī Kronvalds piemin mūsu senčus kā dievbijīgu cilvē-

kus, kas zinājuši gan, kas ir svētums, un par saviem svētumiem cīnījušies, un drošākie un labākie par to savas dzīvības atdevuši. To pašu Kronvalds saka par senajiem grieķiem. Kur gan Kronvalda rakstos varētu izlasīt, ka dievbijīgums, reliģiskums, svētuma izjūta un vispār Dieva atskārtums būtu tikai kristīgo īpašums? Kronvaldam bija pilnīgi skaidrs, ka latvietis jau priekš krievu un vācu misionāru ierašanās atskārta Dievu un turēja svētrūpes. Pat vairāk Kronvalds saka: līdz ar misionāru darbību pie mums sākās tumšie vidus laiki.

III.

Tautisko centienu pretinieki.

«Universitas» raksta: «Visumā varam sacīt, ka Kronvalds, lai arī viņa galvenie centieni vērsas uz tautas valodu un tautas skolu, tomēr pilnīgi saprata arī kristīgās reliģijas nozīmi tautas dzīvē.» Bez šaubām saprata, tāpēc jau arī viņš tik daudzkārt piemin verdzības laiku ietekmi latvieša dvēselē, latviešu tikumos; tāpēc jau viņš runādams par latviešu tēvuzemes mīlestības tikumu, tik bieži un smagi nopūšas (piem. Kop. r. II., 12. un 13.). Bez tam Kronvalds labi saprata mācītāju tiešās attiecības pret latviešu tautiskajiem centieniem. Daļu no šīm attiecībām viņš «izbaidīja» pats personīgi, piemēram polemikā ar Bilenšteinu. Un tā sakarā ar Kronvalda darbību šis mācītājs Bilenšteins «Latviešu Avīzēs» rakstīja: «Tas tautības gars, kas tagad pie latviešiem atmodies, līdz šim ir tāds, ka prātīgi vīri — ir latviešu, ir nelatviešu starpā — domīgi skatās un nepiemetas vis. Bet kad citi, laba tiesa, piemetas gan un liekas aizrauties, tad tas notiek ne no tautības puses, bet caur daudz citiem spēkiem, kas sirdis spiež un vada un kas pa visu pasauli, netiekvien pa mūsu zemi parādās» (1873., 5.).

Jāsaka, latviešu tautiskās atmodas vēsture ir reizē ar to arī vēstījums par mūsu nacionālās intelligences cīņām ar dažādo kristīgo konfesiju garīdzniekiem un ar viņu ietekmi tautā. Še atzīmēšu ti-

kai nedaudz gadījumus, kas nebija sveši arī Kronvaldam.

Daži pētnieki mēdz tautisko laikmetu sākt ar 1856. g. Un tiklīdz šai gadā sāka iznākt «Mājas Viesis» un tur blakām ārējās un iekšējās misio-nes rakstiem parādījās arī Juŗa Alunāna, Kr. Barona, Kr. Valdemāra rakstiņi, sākumā vēl mazi un spriedumos vēl nedroši, kad jau sacēlās mācītāji, lai nodabūtu šo laikrakstiņu malā. K. Bachmaņa grāmatā par Andrēju Spāģi (1932.) ir šis tas tulkots no attiecīgiem dokumentiem. Par «Mājas Viesi» rakstīja Kalsnavas mācītājs Dēbners, šo laikrakstu nosaukdams par latviešu nebēdni (Bengel). Tad Jelgavas mācītājs R. Šulcs 1856. g. decembrī saviem amata biedriem izsūtīja litografētu lapu, kur starp citu bija rakstīts: «Brāļi iekš Kristus! Mūsu intereses to prasa, un ir pēdējais laiks, ka mēs ķeramies pie visiem līdzekļiem, lai novērstu mums draudošās briesmas... Ne pats «Mājas Viesis» mūs tik lielā mērā apdraud, kā jo vairāk manāmā kustība tautā. Tā mums jānovada uz pareizām sliedēm... Tagad, brāļi! Tagad, vai — būs par vēlu» («Andrējs Spāģis», 386.). Gan «manāmā kustība tautā» (t. i. latviešu tautiskā kustība) tolaik vēl bija pašā sākumā, bēt svešā gara «brāļiem» to neizdevās apturēt, nedz arī novadīt pa saviem ceļiem; neizdevās iznīcināt arī «Mājas Viesi», jo ģenerālgubernātors bija saudzīgāks; gan ar laiku panāca labāko līdzstrādnieku aiziešanu no šī izdevuma.

Tai pašā 1856. g. Juris Alunāns izdeva savas «Dziesmiņas», ar kuŗām sākam jaunu posmu mūsu mākslas dzejas un modernās valodas attīstībā. Mācītājs Braŗe par to rakstīja vācu žurnālā «Inland» (1856., 37.), brīnīdamies, kāpēc gan Alunāns grāmatīņas beigās ievietoto aperējumu par latviešu valodu esot rakstījis latviski; latviešu tautskolotāji tādas lietas lasīdami varot pārpūlē-

ties, saraustīties. Vēl vairāk mācītājam nepatīk, ka Alunāns starp citu pārtulkojis «jaunvācieša» Heines dzeju «Laura». Vai tad būšot jau radušies arī tādi latvieši, kam acu priekšā sākusi rādīties kāda tur «jauna Latvija»? No tādām lietām latviešus vajagot pasargāt. Bet šis «jaunlatvieša» vārds tā arī palika mūsu pirmajiem nacionālistiem.

Savas domas par latviešiem izsaka Rīgas Jēkaba baznīcas mācītājs Berkholes: «Bet vai latvieši tagad vēl ir tauta? Tagad tie vairāk nekas nav, kā ļaužu kārta. Vai nu kārta lai runā savu valodu? Latvietis, gaismā vests caur landkārtēm u. t. t. un pie tam runādams latviski, sevi jūt tā kā atstātu esam. Un tādā vientuļā būšanā to vēl grib pamest? To jau vairs nevar. Viņam vairs netiek būt latvietim. Arāji būs mūžam, kamēr zeme izdos augļus, bet nekur stāv rakstīts, ka tādēļ arvienu vajaga būt arī latviešiem? Latvietim, t. i. viņa valodai vajaga mirt, pa īsu vai pa ilgošu. Žēl gan ir, bet ko tas palīdz. Austrālijas «tautas» zaudin zaudē angļu uzņēmās. Katrai lietai savs laiks» (cit. «Mājas Viesī» 1858., 16.). — Tā mācītājs mūs pielīdzina Austrālijas mežoniem un liekuļo žēlumam par paša pareģoto latviešu tautas nāvi. Septiņi simti gadus strādājuši misioneres druvā, septiņi simti gadus ēduši latviešu maizi un — nu savā priekšā sakās redzam ļaudis, līdzīgus Austrālijas mežoniem! Patiesībā gan priecādamies par katru latviešu plukatu, kas ielidis vāciešu ādā.

«Sētas, dabas, pasaules» (1860.) priekšvārdi un pēcvārdi rāda, kā mācītāji uzbrukuši šim izdevumam. Izdevējs, Juris Alunāns, neskopojas ar asām un asprātīgām atbildēm, tā padarīdams šo rakstu krājumu (I.—III.) par svarīgu dokumentu latviešu atmodas vēsturē.

Tad 1862. g. sāka staigāt tautā «Pēterburgas

Avīzes». Tur darbojās mūsu neaizmirstamie — Alunāns, Barons, Valdemārs, Zvaigznīte u. c. Šis laikraksts latvietim uzsauca: Atmosties, atjēdzies un redzi, kas tu esi un kas tev uzspēdies uz kakla, un kas svešu roku sabērts tavos dvēseles apcirkņos! — Laikrakstam bija lieli panākumi. Bet kas bija pirmie, kas to apkaņoja? Atkal mūsu baznīckungi, šai ziņā rādīdami muižniekiem priekšzīmi. Kurzemes 1862. g. sinode sprieda, kas darāms, lai apturētu «Pēterburgas Avīzes». (Ja būtu tās iznākušas Baltijā, tad lieta vienkārša.) Taupīšana šē nevarēja būt. Un nu jau minētais mācītājs R. Šulcs sastādīja sūdzības rakstu Baltijas ģenerālgubernātoram. Uz šī pamata tika taisīta vēl cita sūdzība, kas gāja uz Pēterburgu. Ja šo tik ievērojamo laikrakstu ar laiku pavisam nomāca, tad tur vislielākie nopelni mūsu mācītājiem. Un par tām nepatīkšanām, kas tika sagādātas mūsu pirmajiem tautiskajiem darbiniekiem, varam šo to izlasīt Krišj. Barona «Atmiņās».

Jauno «Baltijas Vēstnesi» (1869.) ļoti nelaipni uzņēma mācītāju lapa — Jelgavas «Latviešu Avīzes». Sūdzību dēļ šis jaunlatviešu laikraksts, kur arī Kronvalds bija līdzstrādnieks, dažu brīdi bija tuvu slēgšanai. — Kronvalda nāves gadā sāka iznākt Māteru Juŗa «Baltijas Zemkopis». Straujais Māters sevi raksturoja kā uzticamāko Kronvalda ideju audzēkni. Ar mācītājiem šim «Baltijas Zemkopim» un viņa zobgala pielikumam iznāca tik asas sarausanās, kā reti kuram citam. Bet Māters bija augsta ierēdņa aizsardzībā, kāpēc viņa vadītais laikraksts nebija tik viegli apturams. Gan mācītājs Konradijs bija kancelē stāvēdams lūdzis, lai Dievs dotu, ka «Baltijas Zemkopis» drīzāk apstātos; bet arī Māters zināja ko atbildēt. Īsi sakot, šis straujais redaktors domāja, ka mūsu tautskolas attīstības un vispār mūsu kultūras aizkavētāji esot mācītāji.

Še iebildis: tā rīkojās vācu tautības mācītāji; latvieši tā nebūtu darijuši. Fakti rāda, ka internacionāla mācība var paņemt cilvēku tik tālu, ka tautībai tur vairs maza nozīme. Tā arī «Baltijas Vēstneša» apkaņošanā blakām Bilenšteinam redzam mācītāju Sakranoviču, kas bija dzimis latvietis un pat Valdemāra un Alunāna studiju biedrs.

Drīzi pēc Kronvalda nāves, kad sāka vākt līdzekļus atstātiem bāriņiem un atraitnei, kāds nomirēja draugs bija iesūtījis arī «Latviešu Avīzēm» rakstiņu, lai tautiešus pamudinātu apcerēt Kronvalda nozīmi un lai sniegtu palīdzību palicējiem. Redaktors māc. Sakranovičs atbildēja: «Nevāru uzņemt, jo to bungu sišanu par nelaiķa vareno slavenību turu par niekošanos. Gribu ticēt, ka Jūsu draugs savu amatu uzticīgi kopis, bet vai nav mums simti vīru, kas vismaz tikpat uzticīgi un daudz ilgāki tai pašā tīrumā strādā un vairāk paliekamu augļu var uzrādīt? Un ja viņš ārpus amata robežām šur ar kādu vārdiņu tautiešus būtu pamudinājis, vai tad no šiem zelta graudiņiem jau lai taisa zelta telu, ko visi lai pielūdz? Palīdzību sniegt, kur tās vajaga, ir pareizi, bet nebūs gēķību dzīt, par ko visiem prātīgiem jākaunas. Provējiet jel atbildi dot, kādi tad īsti ir tie varenie darbi, ko Jūsu draugs izdarījis, kur tās vagas, kur viņa sēja tik krāšņi ligojas, kas tie par jauniem ceļiem, ko viņš savai tautai atvēris, jeb kas par svarīgām grāmatām, ko kā dārgu mantu tautai pametis. Slavenība nav tik lēti izpelnāma». («Latv. Avīzēs», 1875., 17.).

Mēs zinām, ka pirmajos dziesmu svētkos Kronvalds teica divas svarīgas latviešu goda aizstāvēšanas runas. Iemeslu tam deva mācītājs Bilenšteins un kristīgi vāciskā gara direktors J. Cimze. Klausoties Kronvaldu, latviešu intelliģences zieds bija ārkārtīgā sajūsmā; tautas pār-

stāvji redzēja savu acu priekšā paceļamies vadoni, kas varētu apvienot tautu un viņu vest uz lielāku un latviskāku nākotni. Bet mācītājs Sakranovičs, atgriezies mājās, rakstīja: «... Tai pašā pretošanās runā (pret Bilenšteīnu) arī mīlam Cimzes tēvam, tam goda vīram, tam uzticīgam latviešu draugam bija jādzird vārdi, kas skanēja nejauki... («L. A.» 1873., 35.).

Svaigā atmiņā tolaik vēl bija mācītājs Neikens. Sava luterisma labā viņš bija ar mieru upurēt latviešu valodu un latviešu tautas nacionālo pastāvību. Jau 1851. g. Latviešu Draugu Biedrībā Neikens bija klaji pateicis, ka latviešu pārvācošanu viņš neuzskatot vis kā cilvēku prāta izperinājumu, bet kā paša Dieva nolikumu un darbu tagadējo laiku apstākļos, un tas notikšot mūsu pašu brāļu labā. Un vienpadsmit gadus vēlāk Neikens tāpat sapulces priekšā atkārtu: «Vācu kungi — nevācu zemnieki, vācu mācītāji — nevācu draudzes, šī pa gadu simteņiem uzturētā plaisa par visām lietām ir mūsu sabiedriskās un baznīcas dzīves pamata kļūda; tā mūs novedis postā, ja mēs joprojām noslēgsimies no tās mīlestības, kas mūs, svešiniekus un ienaidniekus, uzņēmusi par bērniem un mantiniekiem. Vismalkākā apiešanās ar «latvieti» un visrūpīgākā «latvietības» piekopšana nelīdzēs neko: jānozūd tautiskai starpībai brīvi, pamazītiņām... pārvācojoties». (Āronu Matīss. Draugu Biedrība, 80.). Latviešu pārvācošanu Neikens ir steidzinājis baidīdamies no krieviskās pareizticības spiešanās vēl dziļāk Vidzemes latviešos. Par savas sacensības upuri kristīgās konfesijas bija izraudzījās latviešu tautu.

No luteriešu mācītājiem pieminēšu vēl J. Neilandu. Jau minētās Latv. Draugu Biedrības 1874. g. sapulcē viņš uzbrucis latviešu dzejniekiem. Baumaņu Kārļa (mūsu himnas autora)

dziesmas esot neliēša dziesmas, jo kādā rindiņā esot teikts, ka latviešu dziesma — «Nav no jēra, ir no auna». Un par Ausekli: «Beidzot man vēl viena mīla drauga vārds jāpiemin. Dāvis Cimze ir aizgājis Dieva priekšā; lai Dievs viņa dvēseli mielo! Auseklis nu viņam tādu vainagu vijis: «Tas aizgājis saules namā, gaismas pils pagalmos; tevi apgērbj Dieva dēli sarkanbaltiem palagiem, tevi pušķo saules meitas zelta staru vainagiem. Dzīvo, dzīvo saules mūžu priecas stīgas koklēdams u. t. pr.» — Kad tev kāds mīļš bijis un nu ir Dieva priekšā, un viņa nāves brīdī tie, kas viņu mīļu turēja, viņa acis uz pēdīgu dusu aizspiezdami, kā mēs latvieši to darām, asarainām acīm lūgšanā to pavadīja «Kristus mana dzīvībiņa», — un tad viens tur savus Dievu dēlus ar sarkanbaltiem palagiem tur klāt jauc, tad tu gan laikam sacīsi: vai tas ir latvietis? latvieši tā nedara!» («Latv. Av.» 1875., 9.). Auseklis šim «latviešu draugam» atbildēja ar dzeju: «Neraugies velti uz kalniem, kā godības nespēj nojēgt...» (Ausekļa kop. raksti, 274.). Ausekļa asums tādās reizēs zināms. —

*

Apmēram tas pats notiek pareizticīgo priesteru aprindās. «Baltijas Vēstneša» un «Rīzskij Vestņika» vecie gada gājumi sniedz dažu labu liecību, kādu cīņu mūsu nacionālistiem bija jāved arī krievu frontē. Krieviskajā garā audzinātie un krievu valdības atbalstītie priesteri apkaņoja gan Rīgas Latviešu Biedrību, gan «Baltijas Vēstnesi», gan dziesmu svētkus, gan latvisko skolu projektus, gan vispār latviešu tautiskos centienus. Latviešiem nesot vajadzīgi ne savi latviskie raksti, ne grāmatas, ne laikraksti; pietiekot ar krievu rakstiem. Te dažus piemērus. Pareizticīgo priesteris Drekslers (dzimis latvietis) iesvētot 1869. g. pirmmācības skolu Rīgā, starp

citū saka: «Es priecājos, un katram īstam mūsu tautas labvēlim vajaga priecāties, ka jūs, bērnu vecāki, ņēmuši pie sirds mūsu visžēlīgā, visaugstā ķeizara vārdus, teiktus šepat Rīgā, ka gribat pierēt pie vienīgās lielās krievu saimes, ka gribat runāt viņas valodā un dzīvot viņas garā» (Pogodins. Ostzejskij vopros). — Vai otrs vīrs, Jānis Sproģis, kas bija sācis mācīties par pareizticīgo priesteri, bet nepabeidzis, tomēr jau pasteidzies iedzīvoties krievu garā un apprecēt krievieti, savā autobiografijā raksta (par sevi runādams trešā personā): «... Pēc miesas latvietis, bet savā garā pārvērdamies par pilnīgu un pastāvīgu krievu tautas cilvēku... Tas vienmēr jūta sevi audzināmu un glabājamu visas Krievuzemes dārgās pareizticības klēpī. Viss, ko viņš no šī laika ņēmās un apņēmas strādāt, tas viss griezies un ligojies uz vienu vienīgu mūsu plašo tēvu zemi — Krieviju. Pēc tā nav ko brīnīties, ka viņam neradās ne vēlēšanās, ne arī laika, ko derīgāku izstrādāt priekš savas maziņās Latvijas tēvijas» («Jānis Sproģis», 28.). Cik īsi un atklāti: krieviskā pareizticība viņu paņēmu visu tā, ka paša dzimtenei un tautai neatliek vairs nekas... varbūt — izņemot kaunu par šādiem dēliem.

Labāk nebija ar katoļu baznīckungiem Latvijas austrumu daļā. Priecāties nevarēja par brāļu draudžu atliekām Vidzemē. Tas pats bija ar sektēm, sākot ar baptīstiem, kas jau tai laikā sāka parādīties Kurzemē. Visādas intereses, tikai ne par latviešu tautību; visādas orientācijas, tikai ne latviskā; audzināšana visādiem svētumiem, tikai ne Latvijai un latviskajiem svētumiem. Ja būtu mums viss tas aprakstīts, katram latviešu nacionālistam sirds vēl tagad asiņot asiņotu...

IV.

Sargāsim tēvuzemes mīlestības avotus.

Turpinot papildinājumus «Universitas» teikumam, ka «Kronvalds saprata kristīgās reliģijas nozīmi tautas dzīvē», mums jāpiegriežas apcerējumam «Tēvuzemes mīlestība». Šo nelielo, bet ļoti svarīgo apcerējumu Kronvalds sarakstījis mūža pēdējos gados, un iespiedumā tas parādījās tikai pēc autora nāves.

Kronvalds tēvuzemes mīlestību liek visu tikumu pamatā. Tikai tēvuzemes mīlestība tautu īsti padara par tautu: «Tēvuzemes mīlestība spodrina un spēcina ikkatru tās locekli, un tāpēc arī visu tautu, un uzaudzina to necerētā brangumā un staltumā; viņa ir cilvēku izplaukšanas un pacelšanās avots uz neskaitāmiem krietniem darbiem, jo tēvuzemes mīlestība svaida un iesvēti tautu visdziženākos tikumos, atsvabina turpretim no nešķīstām domām un ļauniem centieniem, stipri un sirsnīgi visas tautas locekļus savienodama un visu tautu spēcīgu, dzienu un laimīgu padaridama» (II., 4.).

Šai rakstā Kronvalds uzrāda septiņus avotus, no kuriem izverd tēvuzemes mīlestība: Tēvuzemes pazišanu, tēvijas vēsturi, tēvu valodas cienīšanu un kopšanu, turēšanos pie tēvu tēvu krietnām ierašām, kopības prātu, latviešu tautas krietnāko dēlu cienīšanu un ticības mācību latviskā garā. Kā bija ar šiem avotiem latviešu dzīvē? Tie bija gandrīz vai aizbērti, un aizbēris latviešiem tos bija vāciski kristīgais

laiks. Kas to atraks un iztīrīs? Tikai paši latvieši — latviskā gara, un nevis kāda cita gara, vadīti.

Apskatīsim, kauču īsumā, katru avotu, lai redzētu, ko šie darījuši «latviešu draugi». Un padomāsim, kas darīts pēdējos sešos gadu desmitos, lai šie avoti noskaidrotos.

Pirmais avots — tēvuzemes pazīšana. Kronvalds raksta: «Tikai tas, kas savu tēvuzemi pazīst, var to patiesi milēt.» — Ko mācītāji, turēdami savās rokās iespiesto vārdu, bija darījuši, lai palīdzētu latviešiem iepazīties ar savu tēvuzemi Latviju? Mēs paņemam J. Mišina «Latviešu rakstniecības rādītāju» un skatāmies, cik tur grāmatu par Latviju? Mēs redzam, ka līdz Kronvalda nāves gadam iespiestas vairākas ģeografijas mācības grāmatas laukskolām, kur attiecīga neliela nodaļa arī Baltijai. Šo skolas grāmatu autori ir paši skolotāji (Bekmanis, Daugulis, Kupčis, Špišs, Vīstucis). Blakus tām ir nedaudz kartes: visas pasaules daļas, bez tam Palestīnas karte. Un tad tur ir rinda grāmatu, gan lielākas, gan mazākas — par Palestīnu: mācītāja Konrādiņa — «No Kānaānas jeb Jūdu zemes» (1858.), tur plaša apmēra grāmata — «Bībeles dabas stāsti jeb Dieva radījumi Palestīnā un tanis apkārtējās zemēs, ko bībele piemin» (1862.), tur Šķerberga — «Jeruzāleme» (1871.), tur — «Īsa aprakstīšana un stāsti no Palestīnas jeb Kānaānas» (1864.) un citas. Šim pievienojas — «Bībeles bildes» (1867.) un «Bildes jaunai derībai par izskaidrošanu» (1864.), jo ar aprakstīšanu vien nepietiek. Starp daudzajiem misioneres rakstiem pamanām grāmatīņas par Madagaskaru, Grēnlandi, Austrāliju, par hotentotu zemēm, par Havajas, Zandviču un Taīti salām, tāpat par citām pasaules malām, kauču gan «svētā zeme» Palestīna vienmēr stāv pirmā vietā.

Tikai Kr. Barons, kas jau bija starp jaunlatviešiem un tāpēc no kristīgās baznīcas jau attālinājies, pirmais sarakstīja grāmatiņu — «Mūsu tēvuzemes aprakstišana» (1859.).

Mēs viens otrs vēl atceramies tos laikus, kad dažā labā lauku skolā nebija nevienas citas kartes, kā vien Palestīnas karte. Arī pie «Bībeles stāstiem» bija šīs pašas Palestīnas karte. Un tā kā krievu laiku skolās Latvijas ģeografiju nemācīja, tad tālā dienvidus zeme Palestīna mums bija labāk pazīstama nekā mūsu pašu dzimtene.

Mēs zinājām ne tikai Jordānu, bet arī daudz citas mazas upītes un ezerus; mēs zinājām Palestīnas iedalījumu, turienes pilsētiņas, ciemus, kalnus, lejas, dīķus, ceļus, pat tādas lietas, kas turienes ģeografijas mācības grāmatās droši vien nav. Taisni neticamā kārtā mūsu tautas skolēni bija ievadīti tā laika Turcijas provinces pazīšanā.

Katra atsevišķa kristīgā konfesija šīm zināšanām piensēja vēl kaut ko jaunu klāt, un blakām tiešiem aprakstiem tika doti dažādi stāstiņi un pat dziesmas par tām zemēm. Tā luterieši iepazīstināja ar Vāciju, īpaši ar reformācijas laika apstākļiem. Katoli rakstīja par Romu un Poliju, pareizticīgie par Bizanti un jo sevišķi par Krieviju. Jeruzālemi mēs apdziedājām kā augstu pilsetu; Jeruzālemi mēs uzmudinājām mosties. Katoli labi zināja, kur dzīvo Dieva vietnieks zemes virsū; Latgales katoli zināja, ka viņu aizstāvis debesīs ir kāds svētais, pēc tautības polis. Pareizticīgie varēja uzskaitīt daudz svētas vietas Krievijā. Baptisti modināja interesi par Ameriku. Tik daudz mums stāstīja par svešām zemēm, un tik daudz svētu vietu bija pasaulē, tikai ne Latvijā...

Tā «latviešu draugi» mūs neaudzināja Latvijai, bet citurienei, novirzīdami mūsu mīlestību projām no Latvijas. Un tādu rīcību mēs varam

saprast, jo dažādu kristīgo konfesiju darbinieki nerikojās vis latviešu tautas un latviešu gara vārdā, bet pildīja kādas citas idejas uzliktos pienākumus. Tad nav brīnums, ka varēja rasties jautājums: Kas ir mūsu tēvuzeme? (Kop. r. II., 4.). Tā mūsu tautā parādījās internacionālas reliģijas sludināšanas augļi — vēsums un vienaldzība par savu dzimteni. Pretstatā tam — labāko latviešu krūtīs dzima ilgas pēc latviskās dievestības (reliģijas), kas mācītu skatīties uz Latviju kā uz mūsu mīlo, dārgo, svēto dzimteni.

Otrais avots — tēvijas vēsture. Kronvalds raksta: «Jaunai audzei... jāmaca skaidri un patiesīgi, kāda mūsu tauta bijusi sentēvu laikos; kā toreiz, vaļības laikos, visa latviešu tauta pratusi cienīt tautas visdārgākās mantas, kā viņos senos laikos tautas dēli un sirmgalvj, meitas un mātes dzīvi un dziļi sajuta visas tautas likteni, kā mūsu kareivji cīnījušies pret uzbrucējiem par savu vaļību, ticību un tautību...» Vēstures mācībai vajaga — «mūs dīvaini aizgrābt un viegli un nemanot mūs iecelt pašos senos laikos iekšā, tā ka mēs šķīstos ar sentēviem līdzējot un stāvot» (II., 7. un 8.).

Tā tad latviešu tautas vēsture, sarakstīta nacionālisma un patiesības garā, būtu šis otrais spīrgtais avots. Pats Kronvalds par mūsu «latviešu draugiem» raksta (ar irōniju), ka — «vēstures spēku pazīdami, mūsu līdzšinējie skolas apgādātāji, proti mācītāji, par to jau gādājuši, ka tautas skolēniem ja ne vairāk, taču vienas tautas vēsture, proti jūdu tautas vēsture tika pasniegta» (II., 219.). Latviešiem... jūdu tautas vēsture!

Arī mēs no saviem skolas laikiem atceramies pietiekoši raksturīgas lietas. Kronvalda dienās

tās bija vēl raksturīgākas, protiet, latviešu jaunatne cilvēces attīstības gaitu redzēja tikai «Bībeles» un kristīgās baznīcas vēstures apgaismojumā. Cilvēce, lūk, bija sākusies ar Adamu un levu, un viņu pēcnācēji bija ebrēju patriarhi. Palestīna kļuva it kā par pasaules centru. No turienes mūs vadīja uz Romu, kur sākumā vajāja kristīgos, bet vēlāk kristīgie ņēma virsroku. Tad šo vēstures pavedienu kristīgie misionāri, krusta karotāji, vācu bruņinieki un tirgotāji atstiepa līdz mūsu zemes krastiem. Mūsu senči bijuši tikpat kā mežoņi, nezinājuši ne tikuma ne Dieva. Vācieši tos sākuši kaut cik par cilvēkiem pataisīt. Un kad tā daudz gadu simtus pūlējušies, tad mūsu tēviem devuši «brīvību», t. i. zemniekus atbrīvojuši no viņu zemes. Pēc tam zemniekiem žēligi atļāvuši atpirkt savas mājas... no kunga. Luteriem vēl tika pasniegta mācība, ka neceļos iestīgušo kristīgo baznīcu atjaunojis Mārtiņš Luters, un ka šī gaisma atspīdējusi līdz pat mūsu zemei. To, lūk, mums iemācīja no vēstures.

Tā redzam, ka šis «tēvijas vēstures» avots nav vis ticis skaidrots, bet gan aizbērts, lai tā vietā raktu citu — lai mūsu vēstures vietā mācītu epizodes no citu tautu vēstures, gabalus no cittautu folkloras, svešas leģendas. Latviešu jaunekļi un jaunavas, kas bija čakli mācījušies, savu gara acu priekšā redzēja ainas no Palestīnas, no Romas kristīgo vajāšanas laikiem, no Vācijas, redzēja žīdu tautas senčus, redzēja kristīgos askētus un mocekļus, pāvestus, reformātorus, arī «latviešu draugus» mācītājus tepat, kas bija čaklāk darbojušies tai pašā druvā, tikai ne mūsu pagātnes skatus, tikai ne mūsu tautas senos varoņus, kas bija cīnījušies par mūsu tautas brīvību un citām labām lietām. Palika neminēti tie neskaitāmie latviešu mocekļi, kas savu dzīvību atdevuši gaŗajos atkarības laikos. Tās Baltijas vēstures druskas,

kas bija labākās skolu lasāmās grāmatās, rādīja mūsu tautas pagātņi, protams, vācu skatījumā.

Vienu piemēru no Kronvalda laika avīzes. Mācītājs Sakranovičs rakstīja: «Mēs nepiederam pie tiem stulbajiem, kas nemaz neredz to svētību, kas līdz ar to no svešiniekiem atnesto Kristus mācību šurp atnāca. Mēs ticam, ka latvieši savu pašu ceļus vien staigādami, būtu varbūt jo dziļā tumsībā pagrimuši. Tiešām, lai arī vai pirmie un vai pēdējie svešie valdnieki daudz apgrēcības darīja, taču tie bija Dieva ceļi, pa kuriem latviešu tautai bija nākt reiz pie gaismas» («Latviešu Avīzes» 1870., I.). Te mācītājs pasaka kaut ko gluži pretēju Kronvaldam, kas pastāvīgi nopūtās par bijušiem vergu laikiem un par viņu atstātiem rūgtiem augļiem.

Isi sakot, ar skolu, baznīcas un kristīgo grāmatu palīdzību mēs bijām atrauti no savas tautas pagātnes. Liekot citu tautu senču vēstures pamatos, bija pazemoti mūsu pašu senči un līdz ar to arī mēs paši. Draudzīgu un svētīgu tuvumu ar mūsu senčiem var dot tikai mūsu tautas vēsture, kas rakstīta nacionālisma un patiesības garā; un tāda vēsture ies roku rokā ar nacionālo reliģiju, jo tikai tā neceļ naidu starp tagadējām un bijušām paaudzēm.

Trešais avots — tēvu valodas cienišana un kopšana. «Tiklīdz kā mūsu jaunā paaudze sajēgs tēvu valodu pieklājīgā godā, cienā turēt, tad arī... uzplauks tiešām karsta tēvuzemes mīlestība,» raksta Kronvalds, jo — «tēvu valoda ir kā kāds noslēpts Dieva avots, no kura katras tautas garīgā vienošanās izverd» (II., 9.).

Jau tas vien fakts, ka «latviešu draugi» bija

cittautieši, izsaka gandrīz visu, kas šai lietā sakāms. Ja arī pagādījās vācieši, kā Stenders, Hūgenbergers, Bilenšteins, kas teica dažu atzinīgu vārdu par latviešu valodu, tad tomēr tas latvieti maz varēja pārliecināt. Vācu valoda bija un palika kungu un mācītāju valoda. Tāpēc joprojām latviešu vecākiem dzima arī «vāciski dēli». Tikai tautas vidū, — un līdz turieni nesniedzās nekādu «latviešu draugu» pamācības, — verda šis tautas spēka un tikumu avots — ar dziesmām, ar tautas gudrību.

Tagad konstatēsim šādu faktu. Tie latviešu raksti (jeb burtniecība), kas liekami mūsu reliģisko atskārtumu un tikumu izpratnes pamatos — tautas dziesmas — tika nostādīti blēņu un velna dziesmu kārtā. It kā latvieša garš savā latviešu valodā nebūtu spējis neko dziļāku, labāku pateikt; it kā latviešu tauta nekādas atziņas nebūtu atstājusi. Turpretī citu tautu reliģiskie raksti tika arī latviešiem pasludināti kā vienīgā dievišķā atklāsme. Ar to arī ebrēju un pa daļai grieķu un latīņu valodas gods bija pacelts, protams, uz latviešu valodas rēķina. Luteriešiem arī vācu valoda, kā Mārtiņa Lūtera valoda, bija cēlusies angstākā cieņā. Šai konfesijā varēja iedziļināties tikai ar vācu valodas palīdzību. Tad nu arī plaši izplatījās paraža, ka «labākās familijas» savus bērņus laida vācu iesvētišanas mācībā un paši gāja vācu dievvārdos. Mācītājam vācu sprediķi arī saturīgāki iznāca, nekā runas svešajā latviešu valodā. — Katoļu baznīckungi, vēl vājāk prazdami latviešu valodu, iegalvoja vai netieši iedvesa, ka poļu valoda ir un paliek Dievam patīkamāka; šī parādība nav izbeigusies arī mūsu dienās. Savu ēnu uz latviešu valodu meta arī tas fakts, ka daļa dievkalpojuma notika svešā, latvietim absolūti nesaprotamā (latīņu) valodā. — Pareizticīgajiem reliģiskās lietās viss gāja krie-

viski, vai arī uz to pusi. Centīgākie priesteri pareģoja latviešu valodai drīzu galu, latviešiem ieplūstot krievos. Saradošanās ar krieviem krievu valodu ienesa ģimenēs.

Kā šados apstākļos krietna kristieša acis lai rastos cienība un mīlestība uz savu latviešu valodu? Tā bija Dieva neievērota un atmesta, necienīgu cilvēku valoda; tai nekāds svētums nepielīpa. Dieva prāts latviešu tautā un ar latviešu valodu nebija izteicies. Mūsu dievišķās dainas bija velna dziesmas.

Bet — un tā ir skaidra lieta — ja mūsu tautā būtu valdījusi nacionālā reliģija un ja būtu godāturēta tā dievišķā atklāsme, kas mūsu tautas gara mantās, vēsturē, dabā un latvieša dvēselē, tad arī mūsu valoda — skaistā latviešu valoda — kā tēvuzemes un tautas mīlestības avots būtu vienmēr skaidrs un vienmēr būtu pildījies un tagad pildītu savu lielo un dievišķo uzdevumu.

Ceturtais avots — turēšanās pie tēvu tēvu krietnām ierašām. Nevis šo avotu tīrīt no gružiem un skaidrot, bet vārda tiešā nozīmē to aizbērt — tāds bija baznīcas kalpu nolūks tajos gadu simteņos, kamēr sveštautiesiem izdevās nostiprināties mūsu zemē. Tāpēc Kronvalda nopūtas: «Gan daudz labu ierašu mums verdzības laikos vai nu aizgājušas pavisam postā, vai neceļā noslīdējušas... Negantnieki un svētuļi daudz un dažādi pamazinājuši tautas dzīves smaržīgos ziedīņus. Viņiem nobirstot, novīst tautas dzīves iekšējs greznums, jaukums un dzēja» (II., 10; I., 681.). Kurā latviešu apvidū bija uzcītīgāk sludināta un stingrāk pildīta kristietība, tur arī latviešu tradīcijas bija jo vairāk sagrautas, kā piemēram brāļu draudžu vai vēlāk baptistu rajonos. Grāmatas un sprediķi, skolas un kristiešu vadoņu tiešais paraugs — mācīja un

iedvesa naidu pret latviešu «pagānu laiku atliekām». Kā latviskos Jāņus zākāja Mancelis, tā šos svētkus zākā arī tagad uzcītīgākie mācītāji, kā to priekš pāris gadiem dzirdēju savā dzimtenes baznīcā un kā to vēl nesen lasījām katoļu izdevumos. Jāņa dienā baznīca daudzina Jokanaānu, kas ir vēsturiska persona, bet no tālas ceturienes. Līdz ar Jāņiem panīka arī citas svinamas dienas. Par savu senču pieminēšanu dievainēs latviešiem uzlika sodu, par budēļos iešanu lika cietumā. Vai latviešu skolās varēja jēl padomāt par mācību, kur latviešu jaunatne tiktu iepazīstināta ar tradīcijām, ar latviešu svētkiem, ar parašām, ar latvisko sadzīvi? Taisni pretējais: apkaņojot māņus, apkaņoja visas latviskās tradīcijas, atstājot tukšu vietu, kas uzsūca vai nu pasaules netikumus, vai arī tukša palīka. Un Kronvaldam bija jānopūšas par tautas dzīves iekšējā jaukuma izpostīšanu.

Turp noveda internācionālā reliģija. Savas tautas tradīcijas kopt, kuplīnāt un apgarot spēj tikai nācionālā reliģija, un tāpēc tikai nācionālā reliģija spēj turēt tīru un skaidru šo ceturto tēvuzemes mīlestības avotu.

Piektais avots — kopības prāts. Nelabvēlīgajos apstākļos šīs latviešu kopības jēb vienprātības jēb tautas vienības gars bija daudz cietis. Grūti gan būs noskaidrot, kādas bija attīcības seno cilšu — kuršu, zemgaļu, letgaļu — starpā. Bet ir pamats domāt, ka vislielākās nesaskaņas īenesuši kristiānizētāji, piemēram letgaļus izmantojot karos pret pagāniem zemgaļiem. Jaunākie laiki rāda, ka naida seno cilšu pēcnācēju starpā nav, varbūt tikai labsirdīga pazobšanās. Ja latvieti ir naidis pret latvieti (bez personīga īemesla), tad tas ir uz ticības pamata.

Kronvalda laikā, tāpat kā mūsu dienās, tauta bija saskaldīta vismaz trijās lielās daļās. Vairākums skaitījās par luteriešiem. Vesela ceturtdaļa bija katoļi. Laba tiesa bija nesen nokrustīti pareizticībā. Te pieminamas arī sīkākas kristiešu grupas. Naidīgākās attiecības bija starp katoļiem un luteriešiem, jo pirmie, savu baznīckungu noskaņoti, luteriešus turēja par bīstamiem cilvēkiem. Pats Kronvalds aizrāda uz Latgales apstākļiem, kur «ticības kopēji» panākuši, ka latvietis sevi vairs netur par latvieti. Šis pats luteriešu un katoļu naidis, iejaucoties vēl poļu, vācu un krievu interesēm, bija tas, kas izraka dziļo plaisu starp Latgali un pārējo Latviju, par ko sirds sāp katram krietnam latvietim. Šis pats luteriešu un katoļu jautājums nelauj nodibināties isti draudzīgām attiecībām latviešu un leišu starpā. Dažādās baznīcas latvieti atsvešināja latvietim tik tālu, ka brālis nepazīna brāli, un latviešu katolis labāk gāja roku rokā ar poli, tikai ne ar citas ticības latvieti; un pareizticīgais latvietis labāk sapratās ar krievu, nekā ar savu tautieti; savu tiešu tas pats sakāms par luteriešiem vai baptistiem, kas vismaz netiešā ceļā ieaug simpatijās pret vāciešiem un angļiem.

Kopības prāta — iekšējās vienības — stiprākais pamats ir savas tautas asiņu balss, jo sevišķi tai apvienojoties ar savas nacionālās reliģijas garu. Tāda vienība ir tik stipra, kas iztur lielākās vajāšanas, kā pie žīdiem bijušos laikos; tāda vienība liek cilvēkam upurēt sevi, savu mantu un dzīvību tautai, ja to vajadzība prasa.

Latviešu asinīs plūstošā un dvēseles dziļumos saklausītā balss lika dzimt mūsu tautiskās atmodas kustībai. Šī pati balss, šis pats latvietības gars mūsu tautu noveda līdz valstij. Un tikai tas

7
pats latvietības gars vedīs mūs tālāk un augstāk, reizē ar to izkopjot tautas vienību — kā šo piekto avotu.

Sestais avots — latviešu tautas krietnāko dēlu cienā, godā turēšana. Politiskā, saimnieciskā un reliģiskā atkarība latviešus tā bija nogurdinājusi, ka arī Kronvalds slavenus tautas dēlus redz vairs tikai tālā pagātnē, kad latviešiem bija ne tikai brīvība, bet arī saimnieciskā un reliģiskā neatkarība. Viņš piemin Viesturu, Nameisi, dažus leišu tautas dēlus. Tikai tagad, kad latvieši atkal sākot strādāt tautības garā, radišoties cilvēki, kuņus likt līdzās senajiem dižtautiešiem.

Kristīgā baznīca šī avota noskaidrošanai neko nevarēja darīt. Šai ziņā viņa latvieša sirdi padarīja tukšu. Senos valdniekus, kā minētos Viesturu vai Nameisi, kristīgie sauca par pagāniem, piešķirot šim vārdam nepatīkamu piegaršu. Tie taču bija cīnījušies pret vāciešiem un kristiešiem, aizstāvēdami savu. Vēl ļaunāk bija ar jauno laiku darbiniekiem, kā — Valdemāru, Baronu, Alunānu, Ausekli, Baumanī, Pumpuru, Kronvaldu, Māteru... Tos kristīgā baznīca vairāk vai mazāk ienīda, dažkārt atklāti pasludinādama par ļauzu samaitātājiem. Kristīgais gars juta viņos latvisko garu un zināja, ka cīņa, kas sākusies, nebeigsies, līdz latviešos uzvarēs latviskais — «uzgavilēs viss latviskais», kā mūsu dienās mēs sakām, līdz «viss, kas reiz latvisks bijis, atkal kļūs latvisks», kā to lasām norādījumos, kas doti jaunatnes audzinātājiem... Ilga bija mācītāju cīņa ar latvietības garu, tāpēc nav brīnums, ka vācu armijai atkāpjoties, apmēram puse no mācītājiem aizgāja svešumā un neatgriezās.

Bet slavenu personu kults ir vajadzīgs. Latviešu tautas dēlu vietā kristieši lika citus — gan

patiesi reiz dzīvojušus, gan leģendārus varoņus. Pirmā vietā, protams, bija teiksmainais kristīgās ticības nodibinātājs, tad Mozus, Dāvids, Zālamans, Jokanaāns, Pāvils, Augustins, Luters, Loiola, Cincendorfs, Glikis, Mancelis, daži biskapi, labs skaits mācītāju un ķesteru. Kādu citu vācieti, protiet Merķeli, kas bija stāvējis par latviešu labumu, pieminēja tikai ar īgnumu. Kad tagad pašķirstām mācītāju izdotās «Latviešu Avīzes», tad redzam, cik bieži tur pieminēti un cik mīļi viņiem visādi vācu vīri. Cik varens tur rādīts Prūsijas ķēniņš, cik nepārspējams Bismarks, cik labi citi vācu vīri. Par vienu pašu Bismarku šī lapa vairāk ir rakstījusi, nekā par visiem ievērojamiem latviešiem kopā, nemaz neskatoties uz rakstu toni.

Kristiešu izcelto svešo personību priekšā latvietim vajadzēja sajusties kā nevarīgam bērnam labu gādnieku paspārnē. Tāpēc tādām runām, kā piemēram dziesmu svētkos, kur Kronvalds bez žēlastības sīta vāciešu orientācijas aizstāvjus, ļoti liela nozīme latviešu pašapziņas pacelšanā. Savas tautas krietnākos dēlus var pareizi novērtēt tikai tas cilvēks, kas pats stāv tai pašā nacionālisma viedoklī. No malas tāda vērtēšana grūtāka, bet ienaidnieks to nemaz nespēj. Tāpēc nebija jāklausās, ko par mums teiks vācieši. Tāpēc: vāciskā vai poliskā, vai krieviskā kristietība nepavisam nevarēja mums skaidru darīt šo avotu. Pilnā mērā saprast un novērtēt slavenos tautiešus spēj tikai nacionālā reliģija un viņas atbalstītais tautības gars.

Septītais avots — ticības mācība. Sirsnīgi un brīvi savas tautas un tēvuzemes mīlestību var mācīt tikai nacionālā reliģija. Tur tad nebūs vajadzīga nekāda «tulkošana» un izlai-

pošanās*). Dieva balsi mēs būsīm dzirdējuši latviešu valodā, svētā zeme mums būs Latvija, izredzētā tauta — latviešu tauta. Mums būs tēvs, mēs nebūsīm pabērni citu tautu starpā. Mēs apzināsimies sevi par piltiesīgu tautu.

Atklāti tādu mācību skolās nevarēja mācīt, par baznīcu nemaz nerunājot, tādēļ Kronvalda rūgtie un skarbie vārdi: «Kā dažas nepareizas reliģijas mācības spēj tēvuzemes mīlestību pamažināt, to atrodam pie daudz tautām. Kur māca, ka šī zeme esot moku vieta, ļauna mājoklis, kur nekas labs nerodoties, tur tiešām jāiedīgst pie jaunās audzes vienaldzībai pret visu, kas vien uz šīs zemes rodas, un tamlīdz arī pret tēvuzemes mīlestību. Tur ieaudzina domas, ka verdzība beigsies tikai debesīs. Lai izzūd tāda mācība» (II., 12. un 13.). Uz kuŗu zemi un uz kuŗu mācību gan bija šie vārdi vispirms zīmēti?

Tā tad septītais avots ne tikai nesniedza to, ko Kronvalds gaidīja, bet darbojās pat pretējā virzienā.

Tā Kronvalda apcerējums par tēvuzemes mīlestību noder kā pārbaudes līdzeklis.

*) «Universitas» raksta: «Kronvalda pēdējie vārdi, ko viņš saviem skolniekiem runājis, jāuzskata bez kādas «tulkošanas» — par garīgo testāmentu kristīgā nozīmē: «Seklums ticības lietās jums dažu dzīves soli rūgtinās».

Plašākai polemikai še nav vieta; bet par Kronvalda garīgo testāmentu gan jāuzskata raksts «Tēvu zemes mīlestība», kas runā skaidru valodu un kur tiešām maz vajadzīga tulkošana. Te tikai vēl varētu jautāt: Kas pašam Kronvaldam dzīves ceļus rūgtināja? Atbilde būs: tie pieredzējumi, novērojumi, pārdzīvojumi, kas teica: latviešu nacionālā dzīve vēl neattīstās kā vajadzētu, un ka daudz ir kavēkļu. Bet kas šos kavēkļus radīja? Kronvalds savu latvisko ticību tautas nākotnei nevarēja dibināt uz nelatviskas mācības. — Bez tam «ticība» un «kristietība» Kronvaldam nav identiski jēdzieni. Daudzkārt viņš ir pieminējis nekristīgo senlatviešu ticību un grieķu ticību un arī ticību latviešu nākotnei.

Ko nezināja vācu mācītāji.

«Universitas» raksta: «Ka Kronvalds ir strādājis kristietības garā, to liecina starp citu tas, ka tie paši vācu mācītāji, kas Kronvalda centienus nelabvēlīgi kritizēja, nevienu vārdu viņam nepārmet par kristietības aizkāršanu, lai, tā sakot, Kronvaldu atdalītu par kādas slepenas latviešu reliģijas pravieti.»

Jautāsim rakstītājam: Kuņi tad bija «tie paši vācu mācītāji, kas Kr. centienus nelabvēlīgi kritizēja?» Vispirmā kārtā laikam gan Bilenšteins, kas latviešu tautisko kustību raksturoja kā tādu, pie kuņas «prātīgi vīri nepieņemtas vis». Bet ko Bilenšteins vēl pārmeta Kronvaldam? Divas lietas: kristīgo mācītāju kārtas aizkāršanu, un to, ka Kronvaldam tuvais «Baltijas Vēstnesis» necienīgi aiztiekot kristīgos svētumus; šo uzbrukumu Kronvalds saprata arī kā uz sevi vērstu un atbildēja Bilenšteinam.

Kādi vācu mācītāji vēl būtu atraduši izdevību kritizēt Kronvalda uzskatus? Par Katerfeldu, Ulmanu, Hērvāģenu, bija jau runa. Ar mācītāju Kavalu viņš sarakstījās par dabas zinātnēm. Mācītājs Guleke Kronvaldam ieteica nepretendēt uz Valkas skolotāju semināra direktora vietu; un par latviešu valodā rakstīto vēstuli bija Kronvaldam aiz muguras izteicies, ka tāds cilvēks esot vai fanātiķis, vai vientiesītis. (Šis fakts atzīmēts «Universitas» tai pašā num., 160. lp.). Kā P. Vitoliņš

savās atmiņās stāsta, tad mācītājs Guleke pa daļai sarūgtinājās Kronvalda dzīvi Vecpiebalgā un piespiedis Ausekli atstāt dzimteni; tur dzejnieks aizgāja bojā. Kronvaldam jaunībā vēl bija darīšana ar māc. R. Šulcu, vēlāk ar māc. Braunšveigu.

Ja šie un vēl kādi neminētie vācu mācītāji «Kronvalda centienus nelabvēlīgi kritizēja», tad tas varētu būt bijis sarunās; bet par to taču arī «Universitas» rakstītājam nekas nebūs zināms. Tāpēc mēs nezinām, cik daudz tur aizķertas tās lietas, kas tuvāk vai attālāk nacionālās reliģijas, vai vismaz «latviešu pagānisma» jautājumam.

Bet ir kāds svarīgāks apstāklis, ko mēs varām noteikti konstatēt. Kronvalda stāvoklis pret kristīgo baznīcu, un Kronvalda domas par nacionālās reliģijas lomu tautas dzīvē skaidrāk un noteiktāk izpaudās dižā tautieša dzīves pēdējos gados, kā piemēram runās Tērbatas literāriskos vakaros (1870.—1873.), kā rakstos, kas Kronvalda dzīves laikā vēl netika iespiesti, kā vēstulēs draugiem un domu biedriem, vai kā Vecpiebalgas posmā, kur apkārt bija latviešu, bet nevis mācītāju sabiedrība.

Tā tad par runām Tērbatas latv. literāriskos vakaros vācu mācītāji neko nevarēja zināt. Ja tur piedalījās viens vai otrs latvietis, kas reizē ar to bija kristīgās teoloģijas students, tad tam šķeņ nav nozīmes; savu tiesu par latviskām lietām varēja jūsmot arī šie jaunekļi. Un tā ne tikai vācu, bet arī latviešu mācītāji nedabūja noklausīties, ko piemēram Kronvalds 1871. g. 19. februāra vakarā bija teicis saviem klausītājiem: «Toreiz, kad Eiropas tautas vēl visas ikkatra par sevi rūpējās, tad latviešiem bija neaizkārtā valība — nesagānīts tikums, neaplaupīta tēvuzeme. Toreiz valdīja savrūpības gars. Bet Eiropai ar laiku pienāca ci-

tādas dienas. No Vidusjūras krastiem sacēlās tāda vara, tāds gars, kas uz kādiem gadu simteņiem pārvarēja gandrīz visas Eiropas tautas, visus prātus. Keizari un ķēniņi klanijās priekš kāda līdz šim nepazīta varmāka, proti priekš Dieva vietnieka pāvesta tēlā. Visas tautu ticības ar kājām samīdīdams, un tādēļ arī tautu krietnāko tikumu pamatus sadragādams, valdīja pāvesta gars ar saviem priesteru bariem un ar pasaulīgo valdnieku kaŗaspēkiem pār Eiropas zemēm un tautām. Un viņam nepietika ar Eiropu vien. Viņš ķēniņus un lielmaņus sūtīja kā niknus laupītāju zvērus uz Āziju un Afriku — visu Dieva vārdā darīdams, visiem padarītos un vēl nodomātos grēkus atlaizdams, un vai tam, kas uzdriktējās pret viņa pavēli sacelties! Tas pazaudēja laicīgo un miesīgo labklāšanos. Un toreiz eiropieši viņa mācībām ticēja, jo pāvests izcēlās par vienīgo ticības avotu, tiklīdz kā viņam laimējās tautu ticības pabalstus sadragāt, saskaldīt. Šim ļaunam un niknam garam tik spēcīgi valdot, izcēlās starp Eiropas tautu dēliem īsts zvēru tikums, kā to redzam toreizējā Francijā, Spānijā un it sevišķi Vāczemē, kurū laiku apzīmēšanai mēs ar to vārdu «dūŗu tiesība» diezgan apraduši. Pāvestam un dūŗu tiesībai pa Eiropu valdot, nevarēja arī latviešu tauta vairs savu mierīgo dzīvi tālāk vest. Tai bija vai nu pret pāvestu un dūŗu tiesību aturēties, — vai savu kaklu locīt zem šīs varas slodzēm. Un kad tādām valstīm, kā Anglijai, Francijai un Vāczemei bija pāvesta varai jāpadodas, tad nav ko brīnīties, ka arī latviešu tauta kļuva zem šīs varas. Tas gan būtu lielum lielais brīnums, ka latviešu tauta (proti — senprūši, leiši, kurši, vidzemnieki u. t. t.), kas tak nebūt nebija sataisījušies uz pretošanos pret dūŗu tiesību ie-

vedējiem, tomēr tik ilgus gadus spējuši arvien no jauna uzbrukdamiem plēsīgiem varmākiem un izmācītiem laupītājiem preti turēties, es saku, tas būtu brīnums, ja mēs nezinātum, cik slavēni darbi iespējami dedzīgai tēvuzemes mīlestībai, iespējami tādiem vīriem, kādi bijuši Marģeris, Viesturs, Vitolds, Nameisis un citi. — Tā tad redzam, ka latviešu bēdu dienas sākušās no tiem laikiem, kad pa visu Eiropu valdīja tumšs, nešķīsts, bet ļoti spēcīgs gars. — 1213. — Nevis augstāk mācītas tautas kultūras gars pārspēja toreiz latviešus, nē — negantā zvēra tikums salauza latviešu patvaļību, kas nebija sataisījušies uz cīnīšanos» (II., 566. un 567.).

Šajos Kronvalda vārdos pietiekoši skaidri pateikts nevien tas (ko jau desmit gadus iepriekš bija teicis Jurijs Alunāns), ka mūsu senču brīvībai kapu bija racis vispirmā kārtā kristiānisms, nākdams gan no austrumiem, gan no rietumiem, un ka līdz ar katolicisma uzvaru mūsu kultūrā iesākās drūmie viduslaiki, — bet še sevišķi uzsvērts arī tas, ka nacionālā reliģija tautai ir īstais tikumu un tēvuzemes mīlestības pamats. Šai domai tai pašā laikā jo dedzīgi bija pieķēries ne tikai Auseklis, bet daudzi citi krietni tautieši.

Tālāk: mācītājiem tolaik nebija iespējams izlasīt, piemēram, Kronvalda apcerējumu «Tēvuzemes mīlestība», kas iespiedumā parādījās tikai 1886. g. («Rotā»), pie tam ar dažu vietu svītrojumiem, kur runāta skarbāka valoda par... mācītājiem. Tagadējo Kronvalda kop. rakstu izdevumā, otrā sējumā, šis apcerējums iespiests tāds, kāds bija parādījies «Rotā». Tikai vēlāk izrādījās, ka uzglabājies arī rokraksts (Misiņa biblio-

tēkā), un no turienes ņemti papildinājumi šim rakstam un tos mēs atrodam kop. rakstu I. sējuma piezīmēs. Mācītājiem šis raksts un jo sevišķi cenzora svītrotās vietas nav glaimojošas; bet to viņi vēl nezināja un par to Kronvaldam nevarēja uzbrukt.

Kronvalda rakstu par tēvuzemes milestību tuvāk apskatīju jau iepriekšējā nodaļā. Tur arī dažs citāts. Tur pateikts, ka — «mums jārāda skaidri jaunai audzei, ka mēs esam līdz ignumam izbaudījuši arīgu ākstīšanos un klirēšanos, ka mēs patiesi nožēlojam, ka tiktāl atklīduši no savas tautas, citiem visu pakal darīdami, neatšķirdami, vai tas mums par labu vai par ļaunu. Sevišķi te zīmējos uz latviešu tautas priekiem Jāņos un citās dienās. Lai atmetam to aplamību ar svētuļiem līdzī gānīt un lamāt par itin nevainīgiem priekiem. Tie ir tie istie pagāni, kas tautas nevainīgos priekus nosauc par pagāņu būšanu. Pie latviešu tautas smaršīgākiem ieradumiem pieder dziesma. Lai cienījam savas tautas dziesmas kā svētu mantojumu no sentēvu laikiem — kur un kā vien iespējams» (II., 10.). Ja šos vārdus būtu dzirdējuši mācītāji, viņi saprastu, uz ko tie zīmēti. — Un nodevis spriedumu par ticības mācību, turpat Kronvalds saka: «Jaunā audze jā māca, ka pašā Dieva prāts un vēlēšanās, ka mēs visu, kas vien labs un jauks virs zemes, un tamlīdz arī tautu un tēviju, mīlojam, to saudzam un aizstāvam līdz pēdējam» (II., 12.). Arī šē pie labas gribas būtu varējuši atrast «pagāņu būšanu».

«Universitas», atstāstot prof. L. Bērziņa izteikto, raksta: «Ja arī viņš (Kronvalds) kādreiz lieto vārdus Laima un Pērkons, tad šīs stila īpašības ir salīdzināmas ar Apollona vai Zeļa pieminēšanu vācu literatūrā, pie kam neviens neiedomāsies, ka attiecīgie vācu rakstnieki ir sludi-

nājuši kādu grieķu ticību*)». — Šis teikums liek atcerēties kādu vietu Kronvalda rakstā «Izbraukums pa tēvuzemi» (1870.). Tur autors Pērkona tēva balsī ieliek domas par nacionālās reliģijas lomā savas tautas sargāšanā. Pats Pērkona tēva vārds, ņemot vērā tā laika nepareizos uzskatus par senlatviešu reliģiju, var še arī nebūt; bet raksta (citāta) kodolu nevarēs vis uzskatīt tikai kā «stila īpašību». Kronvalds raksta: «Redzējām Pērkona tēvu paceļamies, Savu sirmo galvu kratīdams, viņš dobji un nopietni savu balsi pacēla, it kā tā mums atgādinādams: «Latvieti, vai esi gluži piemirsis, cik es tavu tautu mīlējis un svētījis, mācījis un sargājis to reiz, kad tavu sentēvu laikos vēl krietni tikumi starp latviešiem zēla un auga ziedēdami; kad latvieši vēl saprata un izpildīja dziesmās un darbos tos baušļus, kurus es cilvēku sirdīs uz mūžību dēstījis? Latvieti,» tā šķitās Pērkona balss jo bargi skanam, un no viņa acīm mirdzēja ugunīgas liesmas, «latvieti, vai esi patiesi piemirsis, cik bargi es tavu tautu sodījis, kad tā negribēja vairs pēc manis dotiem likumiem ticēt, strādāt un cīnīties; kad latvieši, vienprātību aizdzīdami, ienaidu un ķildas sacēla cits pret citu, lai tikai jodiem būtu patvērumš un atbalsts? Latvieti, vai gribi vēl gadu simteņus manas stiprās rokas aso rīksti baudīt? Jeb vai tu, latvieti, vairs nezini, ka spēju

*) Apollona un Zevas minēšana vācu rakstnieku darbos nav tik viegli ņemama. Tagad, kad arī vāciešos pamodusies stipra tieksme atsvabināties no svešām mācībām reliģiskā dzīvē, tiek pārvērtēti arī vecie rakstnieki, kas tik bieži piesauca Apollonu un Zevu. Un nu izrādās, ka āriešu dvēsele, ziemeļnieku tautas gars, radniecīgs citai, kauču senai — grieķu — tautai, laužoties uz āru, labprāt izmanojis šīs senās tautas izteiksmes formas, lai arī tā norobežotos un kristīgās mācības. Pēdējos gados izdoti veseli krājumi tādu izvilkumu, kas rāda vācu klasiku āriskumu arī tur, kur viņi pieskārušies reliģiskām lietām.

klintskalnus sašķelt drupās, ka varu cilvēku visbrangākos darbus, ja tie nav pēc mana prāta, vājā izārdīt? Vai tu nezini, ka es spēju varenas tautas izputināt kā pelavas, ja tās mani piemirst? Vai nezini, ka es no pilieniem jūras sakrājis, ka es no sīkiem graudiem izaudzinu milzīgus mežus, ka es iekkatru tautu ceļu godā un slavā, kuŗa piekopj un cienī savu Dieva tikumu? Latvieti, godā savu miesīgo tēvu un māti; kopi un cienī savu sentēvu garīgās mantas, tad mans vaigs izstaros atkal svētību, laimi un slavu pār Baltās jūras krastiem» (L., 235.—236.).

Še, kauču sveša stila ietekmē, izteikta vēstures mācība: Kā paša Dieva sods agrāk vai vēlāk nāk pār to tautu, kas atkritusi no savas tēvu tēvu ticības. (Šī vārda plašākā nozīmē, tur ietvertot tikumus, tradīcijas, pasaules un dzīves uzskatu.) Atkrītot no savējā un pieņemot svešo — noticis kas nedabīgs, kas velk sev līdzī kļūmīgas sekas. Arī latviešu ciltīm, atsvešinoties no savas nacionālās reliģijas, sākās vispārēji atkarības laiki un visgrūtākās dienas viņu mūžā. Tie septiņi simti gadu bija Dieva sods. Un tikai tad, kad tautas labākie dēli atkal sāka klausīties latvietības balsī, kā tas notika tautiskās atmodas dienās, sākās atkal kaut cik labākas dienas. Tikai latvietības gars noveda mūs līdz Latvijas valstij un dod un arī turpmāk dos spēku plaukt šai valstij mūsu tautai par svētību. Nekāds cits gars, nekāda cita ticība neved pie valsts un pie uzticības valsts nākotnei.

Pienākums pret mums nezināmiem un tādēļ vārdā nesaucamiem varoņiem liek piezīmēt vēl sekošo. Cauri atkarības gadu simteņiem latviešu

dzīves pamatos un latvieša dvēseles dziļumos paglabājās latviskums. To kopa mūsu sentēvi un senmātes — no paaudzes uz paaudzi — neskato ties uz spaidiem un vajāšanām. Vairāk vai mazāk slepeni koptā nacionālā reliģija un latviski vadītā dzīve deva spēku izturēt šos bargos laikus. Tikai tam jāpateicas, ka mēs neizkusām svešu tautu jūrā. Šie «neapzinīgie» latviskuma aizstāvji bija stiprais pamats jaunākā laika «apzinīgajiem» nacionālistiem no intelligences vidus.

Vēl skaidrāk, nekā studējušie teologi, kristīgo stāvokli pret Kronvaldu izteica, piemēram, Vecpiebalgas vecais un svētulīgais skolotājs Rātminders, jo viņš visu ņēma burtiskāk un tuvāk pie sirds. Kronvalda audzēknis P. Vītoliņš raksta: «No sākuma skolas tēvs (Rātminders) un īsti skolas māte (Rātmindera kundze) izrādīja gandrīz redzamu nepatiku, ja ne atklātu nicināšanu pret Kronvaldu, no kuŗa kā pasaules cilvēka esot pilnas avīzes. Tos, kas toreiz rakstīja avīzēs, skolas tēvs un skolas māte uzskatīja par tādām pasaules bērniem, no kuŗiem jāsarģās katram īstam kristīgam cilvēkam... Arī Pilsātniekam (Kronvalda darba biedram) vecais Piebalgas mācītājs Šillings piedraudējis, ka atlaiđšot no skolotāja amata, ja dzejošot tādas dziesmas, kā «Ozoli vēl Baltijā» un citas.» Šis pats Šillings negribējis, ka Kronvaldu aicina par skolotāju uz Vecpiebalgu. — Vītoliņš atminas to rītu pēc Kronvalda nāves: «Mēs kur kuŗais stāvam uzkukušies vai sēdam galvu rokās saņēmuši, visi raudam un šņukstam kā daždien tādi, kam nevien visas jaukā un labās cerības uz reizi zudušas uz visiem laikiem, bet kas zaudējuši vēl kaut ko lielāku, savu garīgo tēvu un audzinātāju, kas mūs milējis kā savus bērnus. Ienāk vecais skolas tēvs, lēniem gausiem soļiem, ar garķātaino pīpi zobos. Staigā mierīgi, vienaldzīgi pīpēdams un mūsos

vērdamies apstājies teic tādā gaudenīgā kapu runas balsī: «Es to ganu sitišu, un tās avis izklīdīs,» pilnīgā piebaldzēnu žargonā, un aiziet atkal kā nācis, mierīgi vienaldzīgi pa durvim. Viņam kā liķu kučieram (tā sauca liķu izvadītājus) tādi skati jau sen parasti. Mūs šie vārdi ķēra divkārtīgi sāpīgi. Vienkārt, tie bija ņemti no bībeles un patiesi zīmīgi uz mums mūsu acumirkļa stāvokli, otrkārt, tie modināja mūsos lielas, bet nevarīgas dusmas un savādu rūgtu žēlumu, ka vecais to izteica tik mierīgi, vienaldzīgi, it kā priecādamies par mūsu bēdām, kas taisni viņam it kā neķertos klāt. Mums izlikās, ka mēs izjustu šajos vārdos, it kā viņam būtu noticis kāds gandarījums. Mēs nu reiz bijām nespējīgi ko darīt, un tas viss mums ķērās vēl vairāk pie sirds. Par tādu skolas tēva izturēšanos mūsos pamodās nicināšanas un īgnuma sajūta... Aiz savas sirdspārliecības jau viņš Kronvaldu ieskaitīja vairāk par pasaules bērnu, un laikam tas viņam nebija diezgan pa prātam, ka mēs Kronvaldam tik cieši pieķērāmies» (I. M. Mēnešraksts. 1932., 12.).

Tā bija, ka Kronvaldu viņa dzīves laikā ne vācu mācītāji, ne arī latviešu kristieši pilnīgi nepazina. Un ja kas sāka pazīt, tie turēja viņu «vairāk par pasaules bērnu». Ja še «Universitas» jautā un brīnas: «Vai tad maz domājams, ka reliģijas lietās Kronvalds būtu bijis tāds glēvulis, ka viņš nebūtu uzdrošinājies savus uzskatus izteikt,» tad uz to jāsaka: Kronvalds redzēja un saprata apkārtējo sabiedrību un zināja, kas kurā gadījumā sakāms. Labāko nācionālistu sabiedrībā bija iespējamās sarunas par latviskām lietām, līdz pat nācionālai reliģijai; bet daudz citos gadījumos bija vēl jāklusē, jāgaida, jārikojas pamazām. Ko brīnīties par Kronvalda laika sabiedrību, kad vēl tagad — septiņā gadu desmitā pēc šī nācionālista nāves — pat mūsu intelliģences

apriņdās netrūkst cilvēku, kas nevar un negrib saprast nacionālismu šī vārda dziļākā un plašākā nozīmē, proti, tur ietverot arī latvisko dievestību? Kronvalds gan bija gaidījis no trešās paaudzes pēc viņa dzirdīgākas latviešu ausis un atsaucīgākas sirdis.

Galvenais; nacionālās reliģijas jēdziens ir tik plašs, ka aptver visu savas tautas kultūru. Strādājot novadā, kas ārēji ņemot it kā nostu no nacionālās reliģijas, patiesībā tomēr var veicināt to pašu latvisko lietu. To Kronvalds varēja valodā, vēsturē, literātūrā, skolas druvā; to viņš varēja mācīdams milēt dzimteni un savu tautu, mācīdams cienīt krietnākos tautiešus, kopt tradīcijas un vienības garu; to viņš varēja stiprinādams ticību latviskai nākotnei. Katra īsta latvieša darbam Kronvalds deva līdz novēlējumu: «Lai netrūkst jūsu sirdij latviskas ticības, nesajauktas latviskas ticības» (II., 321.). Un tā Kronvaldam vēl nebūtu bijis vajadzības atbildēt «Universitas» jautājumam. Latvieša glēvulība parādās tur, kur tas nespēj saprast un pieņemt īsti latviskas lietas.

Kas traucēja Kronvaldu skolas darbā.

Richardam Tomsonam (jādomā, sazinoties ar Kronvaldu) bija izdevies dabūt atļauju — pirmo vispārīgo dziesmu svētku laikā, Rīgā, 1873. g. no 24. līdz 27. jūnijam — sasaukt arī pirmo vispārīgo latviešu skolotāju konferenci. Šī sanāksme gan iznāca sasteigta; laika arī bija maz, kā jau svētku dienās, tikai nedaudz stundas. Tomēr bija kas panākts. Pirmkārt, tā taču bija pirmā vispārīgā latviešu skolotāju un skolas draugu sanāksme, tā tad liels solis uz priekšu tautas daļu un tāpat atsevišķu darbinieku tuvināšanā un vienošanā sekmīgākam latviešu kultūras darbam. Kurzemnieku un vidzemnieku lokālā patriotisma vietā vajadzēja audzināt Latvijas patriotismu, un vajadzēja to audzināt latviskā garā. Vajadzēja piesaistīt arī tos latviešu skolotājus, kas bija ārpus toreizējās Baltijas. Arī Latgali Kronvalds bija apzinājis kā pilntiesīgu Latvijas sastāvdaļu, kauču gan ar skolu lietām tur bija gaužam bēdīgi. — Otrkārt, bija reiz izredze par konferences vadītāju dabūt latvieti, kas tad savukārt būtu liels morālisks ieguvums mūsu skolotājiem, jo iepriekšējās šaurāka rakstura sanāksmes apriņķos bija vadījuši mācītāji, tā tad vācieši.

Par konferences vadītāju ievēleja, kā tam dabīgi arī vajadzēja būt, mūsu dižo patriotu un skolotāju Kronvalda Ati. Kā Brīvzemnieks un Kaudzītes Matiss vēlāk to apliecināja, Kronvalds

konferenci vadījis ar lietpratību. Še pat ievēlēja komiteju, kas lai pie laika gādātu par nākošā (1874.) gada vispārējo konferenci, uz ko tad cerēja sataisīties daudz rūpīgāk. Bez Kronvalda un pāris citiem skolotājiem, šai komitejā bija nolēmts pieaicināt arī Kr. Valdemāru, kā vispār plaša vērēna un diplomātijas cilvēku. Likās, viss bija labi. Tomēr no Kurzemes puses drīz vien atskanēja nemiers, īgnums par to garu, kāds valdījis konferencē, un par tiem cilvēkiem, kas bija konferences priekšgalā un kas bija uzņēmies gādāt par nākošo konferenci.

Šo nemieru kurināja mācītāji, un tas izpaudās vispirms viņu «Latviešu Avīzēs». Redaktoram mācītājam Sakranovičam nepatika, ka Kurzemes un Vidzemes skolotāji sanākot vienā konferencē. Kāpēc gan tas jādārot skolotājiem? «Neesmu vēl dzirdējis, ka Kurzemes vai Vidzemes muižnieki ilgojas vieni ar otriem kopā savas landāgas turēt, tak jau gan neieskata par derīgām. Tāpat iet ar mācītāju sinodēm u. c.» (Latv. Av. 1873., 29.). Otrais, kas Sakranovičam nepatika: «Daži no Kurzemes skolmeisteriem lika priekšā, ka priekš šīs lietas paveicināšanas (t. i. nākošās konferences sagatavošanas) arī vēl no Vidzemes un Kurzemes ik pa vienam mācītājam taptu ievēlēti komitejā. Bet kā likās, daudziem no Vidzemes tas nebija pa prātam.» — Likās, Kurzemes mācītāji baidījās, ka latviskā garā stiprākie Vidzemes skolotāji varētu samaitāt kurzemnieku skolmeistarus, kas savu skolas druvu bija kopuši mācītāju uzraudzībā.

Tā pašā 1873. g. vasarā un rudenī notika vairāku atsevišķu Kurzemes rajonu skolotāju konferences, protams, ar mācītāju piedalīšanos. Tur nu pēdējiem izdevās panākt skolotāju atklātu nostāšanos pret Kronvalda vadīto vispārējo konferenci. «Latviešu Avīzes» resp. māc. Sakranovičs

raksta: «Kad mēs dažus numurus atpakaļ ar saviem lasītājiem pārrunājām to skolmeistaru konferencē, kas Rīgā jūnija mēnesī tapa turēta, tad mēs savas domas izteicām, ka mums šī konference likās skolas lietu greizā ceļā iegriežot un ka tāpēc nespējām par viņu neko priecāties. Un kā manījām, vismazāk Kurzemes skolmeistari spēja iedraudzēties ar to garu, kāds uz tās konferences valdīja. Tāpēc tad arī nebrināties, kad dzirdam, ka daudz Kurzemes skolmeistari sāk turēt par vajadzīgu pavisam atsacīties no tās Rīgas konferences centieniem.» Tā Saldus apkārtnes 13 skolotāji paziņojuši komitejas loceklim Bētiņam starp citu sekojošo: «Pirmo reizi mēs, Saldus apkārtnes skolotāji, uz savu apriņķa konferenci kopā sanākuši, esam minēto lietu dziļākā apspriešanā ņēmuši un apsvērdami to garu, iz kuŗa šī dzišanās dzimst, atraduši un nevaram savu liecību liegt, ka tas no konferences komitejas uzņemtais darbs nav pēc mūsu prāta. Tāpēc tad mēs visi vienprātīgi ieskatām par vajadzīgu atteikties no visām tām darbošanām, ko minētā konference Vidzemes un Kurzemes skolmeistaru un tā tad arī mūsu vārdā ir uzņēmusi un grib tālāk vest. Mēs neredzam svētību priekš mūsu konferencēm un viņu zelšanas, kad viņas šķiŗas no tā līdz šim uzņemtā un svētībā pastāvēdama ceļa» («L. Av.» 1873., 36.). Saldus konferenci vadījis mācītājs Kupfers. Sevišķi nebūs jāuzsver, ka «tas gars», no kā mācītājs un viņa ietekmētie skolotāji baidījās, bija latviskais gars, Kronvalda gars; turpretim tas «līdz šim uzņemtais un svētībā pastāvēdamais ceļš» bija mācītāju ceļš, kuŗu iedami Kurzemes skolotāji bija labu gabalu palikuši iepakaļ vidzemniekiem.

Drīz nāk vēl viens paskaidrojums, šoreiz it kā no kāda Saldus skolotāja puses: «Mūsu līdzšinīgā konferencu būšana, taisnību neliedzot, ir

pa lielākai daļai zelmināta caur mācītāju rūpestu». Tāpēc viņi, Kurzemes skolotāji, negribot būt tādi, kas mācītājiem — «aiz muguras paši uz savu roku vien ko grib dzīt; tad taču nevar teikt, ka tā nav šķiršanās no tām līdz šim svētībā pastāvēdamām saitēm. Teiksim vēl gaišāki. Komitejā tapa ievēlēts Valdemāra kungs. Kāda saite viņam ir īpaši ar mums skolmeisteriem? Ko lai citi redz iekš tam?... Viens no Kurzemes skolmeisteriem cēla Rīgā to padomu priekšā, lai jel ik pa vienam mācītājam iz Vidzemes un Kurzemes ievēl līdzī komitejā. To padomu neturēja ne atbildes vērtu, daudz, ja citi tam acīs skatījās, it kā tas kādu aplamību būtu pieprasījis. Kad nu tur nei pats konferences vadonis neturēja par vajadzīgu jeb nespēja sapulcei paņemt to izskatu, it kā tā vairs nemaz negrib roku rokā iet ar tiem, kas līdz šim svētībā līdz pūlējušies, vai tad mums to var par ļaunu ņemt, kad skaidriem vārdiem izsakām, ka tāds garš mums nepatīk, ka nespējam ar to sadraudzēties, nei no tā tālāku labu cerēt. (1873., 39.)

Arī Kuldīgā 22. oktobrī notika skolotāju konference, kur sanākuši 4 mācītāji un 20 skolotāji. Arī šie paziņojuši Bētiņam: «...vienprātīgi nospriedām, ka mēs tam padomam nepiekrītam, kas no Rīgas skolotāju sapulces, dēļ vispārīgas skolotāju sapulces cēlies. Jo mēs no tā gara, kas tur valdīja, neļaujamies vadīties. Tādēļ mēs piebiedrojamies tiem Saldus aprīņa skolotājiem...» (1873., 46.).

Neskatoties uz mācītāju un viņu ietekmēto skolotāju pretestību, otrā vispārīgā skolotāju konference Rīgā 1874. g. tomēr notika. To vadīja atkal Kronvalds. Piedalījās 257 skolotāji un 180 viesi.

VII.

„Verdzības gars“.

Kronvalds savos rakstos, runās un vēstulēs bieži piemin, smagi nopūzdami, ka mēs latvieši esot verdzības laiku audzēkņi. Ko saka šis «verdzības» vārds, no kuŗa minēšanas mēs tagad labprāt izvairāmies — arī par atkarības laikiem runājot. Vispirms gluži skaidrs, ka šis vārds izsaka daudz vairāk, nekā tikai politisku un saimniecisku atkarību no vāciešiem vai citas kādas tautas. Šis verdzības jēdziens sniedzas līdz latvieša dvēseles novadiem, līdz latvisko tikumu un latviskās reliģijas patstāvībai. Kronvalds grib teikt, ka atkarības laiki latvieša dvēseli vairāk novārdzinājuši, nekā augumu, un ka no verdzības laiku sekām saimniecību un politiku daudz vieglāk atsvabināt, nekā dvēseli.

Kā nedaudz vārdos pateikt, kas mūsu tautu noveda līdz tam stāvoklim, par kuŗu nopūšas Kronvalds? — Krievi ar pareizticību, nākdami no austrumiem, bija pirmie, kas iesita robu mūsu cilšu patstāvībā un senlatviešu dvēseles neatkarībā. Saprāšanās cilšu starpā bija izpostīta. Vācieši ar katolicismu, nākdami no rietumiem, varēja jau vieglāk rīkoties, un patiesi viņiem izdevās krievu pozīcijas paņemt sev un turpināt mūsu zemes kristiānizēšanu. Nu letgaļus varēja raidīt cīņās pret zemgaļiem, kuršiem un leišiem. Vāciešiem un pāvesta sūtītiem krustakaŗotājiem beidzot izdevās sagraut mūsu senču politisko patstāvību. Reizē ar to sākās mūsu zemes piesavi-

nāšanās. Mūsu cilšu virsējo slāni vai nu apkāva vai pamazām iepludināja vāciešos. Mūsu sentēvu svētās vietas nopostīja un apgānīja. Tos drošsirdīgos, kas steidzās tautas svētumus aizstāvēt, bez zēlastības nogalināja un viņu ģimenes un mājas izputināja. Pēc tam kristīgie garīdznieki, ar policejiskās varas palīdzību, gadu simteņiem ilgi veda sistematisku cīņu pret latviešu reliģiju, kas bija iegājusi un ierobežojusies mūsu senču ģimenēs un mājās, kur katram saimniekam, katram ģimenes tēvam vajadzēja būt svētniekam. Uz baznīcu vilka ar varu. Nepaklausīgos spīdzināja. Beidzot tiklab mūsu zeme, kā arī zemnieks pierēja kungam, kas bija vācietis. Reizē ar to arvienu stingrāk mācīja kristīgo ticību. Kungiem bija vajadzīga ne tikai ārējā paklausība, bet arī iekšēja padevība. Zemniekam bija jāsaprot šīs zemes dzīves un mantas mazvērtība, un ka ikviens valdīšana ir no Dieva. Par ciešanām un pūlēm algu saņems debesīs (Kr. k. r. I., 15.).

Tā rīkojoties gadu simteņiem ilgi, pieejot no politiskās, saimnieciskās un reliģiskās puses — nospieda latviešu tautisko apziņu zemu. Vismaz atklātībā. Tikai — paldies Dievam — lauku mājās, nostāk no muižas un baznīcas, kur neredz ne vagaris, ne baznīckungs, latviešu dzīve kaut cik turpinājās savā neatkarības izjūtā, vismaz svētkos un godos. Tur vēl atskanēja gaišās tautas dziesmas. Bet arī šai muižas izsūktajai lauku mājai nebija viegli, tāpēc tradīciju krāšņums sāka nobālēt; mēs zinām, piem., kas palika no seno kāzu kupluma? Tikai kailas viesības. Tāpat citās vietās un reizēs. Līdz pienāca laiks, par ko runā un raksta Kronvalds.

Kronvalds saka, ka vislielāko bezdievības un grēka darbu ir pastrādājuši tie, kas mūsu tautai ir uzvēluši verdzības smagumu. Patiesi,

liels grēka darbs ir — sagraut vai satricināt kādas tautas patstāvību politikā, saimniecībā, kultūrā, reliģijā. Ar to ir nopostīts vai aplauzīts skaistākais, brīnišķīgākais koks Dieva lielajā dārzā. Ar to ir nonāvēts brīnišķīgākais organisms pasaulē. Ar to pašu reizi ir sagrauti šīs tautas tikumu pamati. Postītās tautas locekļiem zūd priecīgā palāvība Dievam un dievišķiem spēkiem. Kādas ciešanas, kādas mokas tas atnes! Mums vajaga iedomāties — tikai to mēs nespējam — ko pārdzīvoja mūsu sentēvi un senmātes, kad svešie iebrucēji postīja un apsmēja viņu svētnīcas, svētvietas, svētumus, tikumus, ierašas, sadzīvi. Kas bija drošāks un negribēja to ciest, tika nokauts. Pārējiem vajadzēja liekuļot un melot, savu cilvēka cieņu sagraut. Kāds īgnums iegulās latvieša dvēselē, kāda inde, kas ļauni ietekmēja turpmākās paaudzes. Aptumšojās skats uz pasauli un cilvēkiem, uz Debesu Tēvu un Zemes Māti. Radās rūgti pārmetumi Laimai. Dvēseles radošie spēki rāvās kā čokurā, domas tika kūtrākas, sirds nejutīgāka.

Nacionālās reliģijas sagrāvēji izdarīja ne tikai visbezdievīgāko, bet arī visnetikumīgāko darbu, jo satricot tautas reliģiju, kas bija veidojusies pa gadu tūkstošiem un augtin saaugusi ar cilvēku, un bija kā atmosfaira ap katru tautas locekli, — tiek sagrauti, kā jau teikts, visu tikumu pamati, lai dotu brīvību netikumu postam. Tika sagrauts arī tēvuzemes mīlestības tikums. Kā lai ir mīļa šī zeme, kur valda svešie ļaudis un kur iznīcināti svētumi? Kā lai cilvēkam mīļa tā vieta, kur, runājot Kronvalda paša vārdiem — «aplaupīta tēvuzeme un sagānīts tikums»?

Un treškārt, nacionālās reliģijas sagrāvēji izdarīja arī visnetautiskāko un visnepatriotiskāko darbu.

Tauta paliek bez dvēseliskās vadonības, paliek bez plašajām debesīm pār sevi. Tauta tad ir kā bērni, kas palikuši bāreņi.

*

Nav nemaz jāšaubās: Tiklīdz būtu tiešs uzbrukums latviešu nacionālajai reliģijai, tā Kronvalds būtu arī šē latviešu gara un latviešu goda aizstāvis. Par nacionālās reliģijas nozīmi vispār Kronvalds jau bija izteicies, tāpat arī rakstīdams par sengrieķiem, rādījis piemēru, ko panāk, kur tautas dvēselē ir vienība un saskaņa.

«Tagadējo laiku gars prasa, lai ikkatrs cilvēks, ikkatra tauta izkopj un izrāda savas pašas īpatnību» (I., 280.). Reliģija nevarēja palikt ārpus tautas īpatnības. — «Cilvēki nekļūs pie cilvēcības spēka, pār tautību pārlēkdami» (I., 568.). Tautības jēdzienā iespēžas arī nacionālā reliģija. Arī pie reliģiskas atjaunošanās cilvēce netiks, mēģinādama pārlēkt nacionālām reliģijām.

Kauču tuvākais avots, no kā izverdis nacionālās reliģijas atjaunošanas centieni, ir latvieša dvēsele, tomēr vienmēr nāksies atbalstīties pagātnē — vēsturē, tautas gara mantās, tradīcijās. Par mūsu senčiem Kronvaldam bija tikai labi vārdi: «Mūsu sentēvi bija īsti gaismas mīlotāji un cienītāji un viņu visaugstākais Dievs bija dievas un gaismas tīrais avots» (I., 585.). Tāpēc: «Gādāsim vispirms par to, ka lai mūsu sentēvu tikumi un brīvības gars mūsu sirdīs un galvās mīt» (I., 321.). Jo patiesība: «Tikai tad spēsim uz priekšu kļūt, kad neatmetīsim sava pašu pamata» (I., 359.). Protams, reliģijā tāpat kā visur citur.

Vai izdosies tautai izkopties tālāk? Kronvalds nešaubījās: «Patiesi, sentēvu gars, kas nekad nebija pavisam izmiris — tik tāds pamiris, — sākgan pamosties un atspīrgt tur, kur misionē darbs

pie tiem «latviešiem» ļaužu prātu un garu pavisam nenospiež. Šis sentēvu gars bija un būs spēcīgs un varens, jo mūsu sentēvu visaugstākais svētums bija Dievs, tas ir gaismas un dienas avots» (I., 270.).

Ja pašlaik vēl nav iepriecinošu panākumu, tur vainojams ilgais atkarības laiks, kas tautas garu stipri novārdzinājis. Kronvalds raksta: «Verdzības laiki mūsu tautai ir bezgalīgu nelaiumi atnesuši. Tagad gan verdzība pati caur likumiem atcelta, bet vergu gars vēl nav pilnīgi no mūsu tautas izzudis» (I., 317.).

Citā vietā tas pats, mazliet drūmākā noskaņā, kā patiesi šie septiņdesmit pēdējie gadi ir rādījuši: «Izmirs vēl daža paaudze, iekam tikai verdzības gars sāks patiesi vispārim izzust, iekam latvieši atgīdīs, ka viņu cilts ir viena no tām svētākām Eiropas ciltīm, ka mums vajaga uz pašu kājām stāvēdamiem izrādīt, cik lielu bezdievību, aplamību un negantību tie pastrādājuši, kas mums verdzību uzkrāvuši. Verdzība mūs gan bezgalīgi nomērdelējuši, bet caur to mēs neesam patiesi kaunā krituši, jo mūsu sentēvi to neizpelnījās vis kādu negantu un bezdievīgu ļaunu darbu dēļ, bet tikai caur to vien, ka viņi turējās stipri par savu tēvu ticību un zemi pret nikniem varmākām» (II., 324.). Pamazām, pa ilgu laiku šis atkarības, arī reliģiskās atkarības gars — ir izeidies, un pamazām tam jāizzūd.

Vēl citā vietā: «Tā gāja gadu simtenis pēc gadu simtena, un latvieši nogrima arvienu jo lielākā tumsībā. Viņu ticība tapa nicināta un apsmieta, viņu tikumi sapelēja un ierūsēja daudz vietās» (II., 180.). Un tā pienāca dienas (kas vēl nav reliģiskā dzīvē pagājušas), kad — «daudz no mūsu tautas dēliem netic, ka tas ir negods un grēks — pušķoties ar cita putna spalvām, jo viņi

ieradināti caur verdzības slodzēm — visus brangumus un greznumus, krietnību, derību, godu un cienību atrast tikai pie svešiniekiem» (II., 303.). Tāpēc jānopūšas: «Mēs nemilam savu tēvzemi, jo caur verdzības laikiem mūsu sirdis tāda mīlestības sēkla dziļi, dziļi izpuvusi; mēs esam iemācīti ilgoties pēc svešām, nepazīstamām zemēm, tādēļ mēs aizmirsuši savējo aizstāvēt» (II., 304.). Un vēl: «Par apgaismošanas darbu pie savas pašu tautas daži it bezprātīgas domas ieņēmuši. Tie saka: Jo svešāks, jo labāks priekš mūsu tautas. Bet kas tā runā, tie piemirst, ka latviešu sakāmam vārdam: «Jo plīks, jo traks» arī sava taisnība» (I., 357.). Šis teikums — jo svešāks, jo labāks — vēl jo vairāk zīmējas uz reliģisko audzināšanu.

Pēc drūmāku pārdomu brīžiem uzsmaida arī cerība: «Mūsu tauta atmodas no ilga, ilga garīga miega» (II., 200.). Kas šis miegs bija? — taču mūsu senčus priekš vācu misionāru ienākšanas Kronvalds raksturo kā gaismas mīļotājus? Kronvalda cerība un uzticība latviešu gara spēkam liela, un attiecīgas vietas no viņu rakstiem sameklēt viegli. — Bet grūtības tomēr paredzamas dzīvē. Savā draugu pulcīnā Tērbatā viņš saka: «Gan priecājamies, ka tagadējs gars jauno augstāki mācīto audzi jo pilnīgi aizgrābis, bet nedrīkstam piemirst, ka vēl ir iespējams priesterus izsūtīt un viņu gara kalpus un sulainus priekš mūsu pašu tautas aptumšošanas, mērdelēšanas un aplaupīšanas. Un pret tādiem karotājiem tak mūsu tauta vēl nav gatava; vēl atskan no sentēvu lūpām vārdi: «Tēvu zemei grūti laiki...» (I., 570.).

Ar šo uzspiesto verdzības garu cīņa grūta: «Neaizmirsīsim nekad, ka tagadējo laiku verdzīnāšana neviens smalkāka, bet arī slepenāka un nāvīgāka priekš mūsu tautas, nekā tā senējā. Senākās verdzības ķēdes gan stipra valdnieka roka spēja salauzt, bet tagadējās nespēj cits it neviens saskaldīt un iznīcināt, kā tik latviešu tauta pati» (I., 582.).

Tautu iekšējās brīvības kustību Kronvalds pamanīja tā laika netikumos, starp citu rakstīdams: «Kas tik tagad kādu laikrakstu lasa, tas dabūn ziņas par to lielo pretestību, kas tagad pa visu Vakareiropu pret baznīckungiem saceljas. Šāda pretestība aug dienu no dienas. Zināms, ka baznīckungiem tas visvairāk pie sirdz ķeŗas» (I., 299.). Un ja mūsu baznīckungi paliek iedomīgi, tad Kronvalds atbild: «Latviešu tauta nav vis mācītāju kārtas dēļ no Dieva radīta, bet mūsu mācītāji ir no piederīgām valdības tiesām latviešu draudžu labad savā amatā iecelti, lai tie par latviešu dvēselēm rūpējas un gādā, bet nevis lai latviešu tautas dēlus sarīdītu citu pret citu un visu mācītāju kārtu saceltu pret tiem, kas par savu tautu cīnās» (I., 303.).

Vēl vienu citātu: «Tagadējā pasaulē es valējām acīm redzu agrāko uzskatu sairšanas procesu un politisko, sociālo un kultūras apstākļu balstu lielas katastrofas, kas viena otrai seko arvienu jo straujāk. Eiropai jāpārdzīvo tagad tāds pat pārveidošanās process, kā piemēram sešpadsmitā g. s., tikai plašākā apjomā, dziļākos vilcienos. Šo kustību vilņi, protams, sniedzās arī līdz mūsu dzimtenes krastiem» (II., 124.).

Kronvalds aizstāv „māņus“.

Kronvaldu kā mūsu tautas īpatnību aizstāvi parādīja šāds gadījums. «Baltijas Vēstnesis» 1870. g. 43. num. kāds acīmredzot paskolots latvietis, saukdamies Gars, ievietoja rakstu «Piektdienas vakarā». Tur starp citu lasām: «Pagājušā vilku mēneša ceturtdienas vakarā es iemaldījos Speltes mājās. Saulīte jau bija tētes klēpi nogulusies, un ganu zēns istabas iekšpusī bija apgaismojis ar skalu, ko bija iespraudis bābiņas žaunās. Sievas, rokas klēpi krustim salikušas, tērzēja par veciem laikiem. Viņu bija labs pulciņš... Es prasīju: Sievas, kas tad jums par kaiti, ka tā dikā stāvat? — Tās atbild: Svētījam piektdienas vakaru. — Es: Kā, piektdienas vakaru! Es domāju, šodien bija ceturtdiena. — Sievas: Šodien bija gan ceturtdiena, bet tagad ir piektdienas vakars. — Es: Kā ceturtdienā piektdienas vakars? Kas tas par putras rēķinu? — Sievas: Mūsu mātes to tā saukušas un tām to vajaga zināt. — Es: Apgriezta pasaule! Kā tad vakars var nākt pa priekšu, nekā tā diena? — Sievas: Mūsu mātes to vakaru tā saukušas un mēs meitas to citādi nesauksim... Mūsu mātes piektdienas vakarus svētījušas un bijušas pārtikušas, kā tad lai mēs grēkojam? — Es: Ak, jūs vakara un krēslas bērni; jūsu tumsības svētīšana izgājusi no vēzēm. — Tālāk šis rakstītājs cenšas izskaidrot piektvakaru svētīšanas izcelšanos. Pēc vienu domām tas esot kā piemiņas brīdis kādreiz sadedzinātām raga-

nām, pēc otru — tāpēc ka ziemeļnieki piektdienu esot nosaukuši laulības dievietes vārdā. Un nobeidz: «Atstājiet tās pagānu paslavas, to piektdienas vakaru svētīšanu, jo tā ir īsti kristīgām sievietēm par kaunu. «Bet arī šie sievas viņam atbild: «Kas šis par tādu gudrinieku, ka iedrošinājas mūs apkaunēt! Mūsu māšu ierašas mums ir svētas.»

Trīs numurus vēlāk turpat «Balt. Vēstnesis» parādījās pretraksts, kas gan parakstīts ar Kronvalda kundzes vārdu, bet ir zināms, ka to rakstījis pats Kronvalds, aizstāvēdams latviešu sievietes un reizē ar to latviešu parašas.

Viņš raksta: «Jūs ņematies sievietēm kā tīru aplamību uztipt, kad tos vakarus nosauc pēc nākamās dienas vārda, jo vakars taču nevarot būt priekš pašas dienas. Bet sakait, kā tad jūs, ne sieviete, nedz arī māte būdams, nosaucat to vakaru un to nakti, kas priekš Ziemassvētkiem, priekš Lieldienām, priekš Jāņiem u. t. t.? — Tādēļ, ka Ziemassvētki, Lieldienas, Jāņi — ir īpaši ievērojamas dienas; tādēļ pieklājas jau iepriekšējā vakarā uz šīm dienām pieklājīgi sataisīties. Ja nu latviešu mātes sensenos laikos pieņēma tos nosaukumus, arī «piektdienas vakars», kur tie pēc skolas rēķina īsti neiekrīt, tad tas notika ar gudru ziņu, svētu apcerēšanu, bet nevis aplamības dēļ... Bet jūsu stāstiņš un jūsu tulkojums atklāj mums lasītājiem tikai to noslēpumu, ka jums senējo latviešu gara dzīve vēl ļoti dziļš noslēpums... Un kad nu šis sievas jūsu bārdainim jautā, kāpēc tad viņš svētdienu svētījot, tad tas atbild: «Svētdienu es tādēļ svētīju, ka Dievs to tā iestādījis.» — Ar šādu atbildi jūs pilnīgi mierā. Bet Gara kungs, atļaujiet man jautājumu: «Ar kuŗu Dievu tad jūsu bārdainis sarunājies par svētdienas svētīšanu? Un sakait jūs paši, vai jums kāds Dievs ar savu muti stāstījis, kuŗa diena svētījama, kuŗa

nē? — Tā tad nevis no paša jūs to mācību par svētdienas svētišanu dabūjuši, nē — tikai no cilvēkiem. Jūs to mācījušies vai nu no viņu mutes, vai no viņu rakstiem, jo jūsu Dievs tak arī ir neredzams gars. Un ja nu jūs ticat, ko jums uzticami cilvēki stāstījuši, kādēļ tad jūs to par smejamu lietu turat, ka šīs sievas saviem uzticamiem tic? Jeb vai jūs domājat, ka jūsu ticība tādēļ, ka tā pasniegta no jūsu mātes, jau labāka, nekā tā ticība, kuŗu šīs sievas no savām mātēm mantojušas? Kas lai tām par ļaunu ņem, ka tās savām mātēm, kas viņas no pat mazām dienām audzinājušas un kopusas, sargādamas un mīlēdamas, vairāk tic, ne kā kaut kādam bārdainim, kuŗš pēc šo sievu pārliecināšanās tak savu ticību arī kaut kur uzaugdams mācījies?»

Tālāk rakstīdams, Kronvalds rāda, kādos apstākļos pie mums notika ticības maiņa: «Kas gan nezina, ka senākos laikos kristīgie priesteri, kristīgo ticību starp pagāniem izpaužot, ņēmuši zobenu un uguns sārtu sev par palīgiem. Bet viņu darbs tiem neatnesa cerētos augļus. Pagāni turējās vēl jo cieši pie savas tautas ticības. Arī tas neko nelīdzēja, ka uz kāda varmāka pavēli vienā dienā simtiem pagānu lika nokristīt. Tie ļāvās āriģi kristīties, ka nespēja pretī turēties; bet tiklīdz kristības ūdens bija izžuvis, tad tie kalpoja atkal savam Dievam, jo viņu prāts nebija pārliecināts, viņu sirdis nebija ne aizgrābtas, nedz pārvarētas no jaunās ticības mācībām.»

«Dažus sliktus ieradumus, ko kāds cilvēks uz savu roku iemācījies, vai netikumus, kuŗi īpaši kādā ļaužu kārtā uz kādu laiku parādās, tos gan var ar izsmiešanu pamazināt vai arī kādreiz pavisam izgaisināt, bet nevis tautas ticību, kas nav no ārienes pieņemta, bet no tautas pašas izaugusi, kas sadien ar viņas dzīvi un tikumiem,

ar visu viņas garīgo mantu, un ar apkārtējo tēvijas dabu, — ticību, kas tā sakot, ar tautu cieši kopā saaugusi un ko katrs bērns jau no mātes krūtīm savā garā un sirdī dziļi jo dziļi iezīž.»

Vai arī šē nav pietiekoši skaidri aizstāvēta nacionālā reliģija? — Nedrīkstam tāpēc, — Kronvalds turpina: «Latviešu bērnus izsmiet un lamāt, ka tie tic un svētu tur, ko tēvs un māte viņiem mācījuši. Tas pieklājas bērniem, un paldies Dievam, ka latvieši vēl pa lielākai daļai prot savus vecākus cienā, godā turēt... Bet kad latvieši paši piemirst godbijāšanu pret tēvu un māti, tad nezinu nekam citam vainu dot, kā tiem nelaimīgiem verdzināšanas darbiem, kuŗu augļi vēl šodien dažu latvieti pāved uz necelēm, līdz viņu postā ieģrūž. Latviešu jaukais tikums jau no seniem pagānu laikiem bijis: savu tēvu un māti pieklājīgā cieņā godā turēt, un mēs ticam un ceram, ka latviešu dēli un meitas to atkal pratīs, kad šie tagadējie sajukšanas laiki izbeigsies.» Kas bija šie «sajukšanas laiki»? Nekas cits, kā latviešu tautiskās dievestības saduļķošanās, tai piejaucoties svešiem elementiem.

Kronvalds turpina: «Pēc tagadējo laiku saprašanas tie nemaz nav «veci nieki», ko jūs par niekiem turat. Ir gan bijuši tādi laiki, kur kristīgie priesteri, cilvēku garīgās mantas cienību vispārim nenosvērdami, ļoti kaislīgi nodarbojušies ar visādu gara augļu izdeldēšanu, kas tik kaut kā uz seno tautas ticību, dzīvi u. t. t. zīmējās. Viņi cerēja, ka pagānu tautas, savu pašu senību piemirsdamas, tā jo drīzāk piesavināsies tās mācības, kuŗas viņi (kristīgie priesteri) no Izraēļa tautas par īstenu mantojumu pieņēmdami, dzīrās visiem pagāniem par patiesīgu aplaimošanu pienest. Tā vēl ap krusta kuŗu laikiem bija

Vidzemē aizliegts tādas dziesmas uzrakstīt un uzglabāt, kurās bija istā pašas tautas garā sacerētas un kur nestāvēja nekas no Izraēļa tautas ticības iekšā. Un šodien? Šodien vāczemnieki ļoti nožēlo tos nedarbus, caur kupiem daudz un dažādas gara mantas no viņu sentēvu laikiem nīkā gājušas, kristīgo ticību pa Vāczemi izpaužot. — Pēc tagadējo laiku samaņas, nedrīkst neviena tauta savu sentēvu domas un viņu dažādos sacerējumus un izgudrojumus ne nicināt, ne zaimot, lai tie arī būtu cēlušies pašos pagānu laikos.»

Tālāk: «Tagadējo cilvēku svēts pienākums ir — ar šīm senības mantām dziļi jo dziļi iepazīties un tās pieklājīgā godā cienā turēt.» — Nesen atpakaļ skolās to vien mācīja, ko citas svešas tautas izdomājušas un ticējušas par Dievu, pasauli, dvēseli... Tagad pieklājas ikkatram vispārīgi izkoptam cilvēkam tādas ziņas iekrāties arī par saviem pašu sentēvu laikiem. Tie no jums nosauktie «nieki» ir taisnākie liecinieki par sentēvu dzīvi, gara modrumu, par viņu tikumiem u. t. t. Sentēvu garīgo dzīvi smalkāki aplūkodami, mēs mācīsimies atzīt, ka jau senākos laikos ļaudis arī bez tagadējām skolām un grāmatām nopūlējušies ar augstu un dziļu jautājumu izdibināšanu. Tad mēs arī izsargāsimies no tām aplanām domām, ka mūsu sentēvi tikai tīri muļķi, smejami cilvēki bijuši, un ka mēs vien, kas varbūt kaut kādu skolas gudrību, tā sakot, ar sviestmaizi līdz iēduši, tie nemaldīgie esot.» «Tā tad, cien. Gara kungs, ja esat latvietis, tad priecājieties, ka vēl līdz mūsu laikiem dažas dzīvas liecības par latviešu sentēviem atlikušas.»

Par ko Kronvaldu grib pataisīt.

Prof. L. Bērziņš teicis un tam piebalso «Universitas» referents, ka «Kronvaldu velti grib padarīt par kādas nacionālas reliģijas paudēju». Te jāatbild: ne padarīt, bet mēģināt saprast, ka Kronvaldam kā īstam latvietim un nacionālistam agrāk vai vēlāk bija jānonāk arī pie nacionālās reliģijas. Uz to viņu varēja mudināt latvieša dvēsele, kas taču līdz dziļumiem vēl nebija piesūkusies ar nelatvisko. (Un ar svešas reliģijas palīdzību viņam dieniška maize nebija jāpelna, tāpēc arī nebija jāliekuļo.) Uz nacionālās reliģijas pusi viņu varēja skubināt vēsture, ne tikai senie grieķi, bet arī latviešu-leišu liktenis. Uz to varēja skubināt interese par fokloru, tāpat raksti par nacionālām mantām. Arī latviskā goda apziņa viņu varēja skubināt raisīties valā no nelatviskā, lai nebūtu jāpārtiek no druskām, kas krīt no citu tautu reliģiskā galda. Tā arī atklāti un apzinīgi viņš bija nonācis pie krustcelēm. Vajadzēja iet tālāk, un tur sāktos tie novadi, kas atkarības laikā bija pa daļai ar mežu aizauguši, bet kas nu gaidīt gaidīja jaunus līdumniekus. Kronvalda dzīves pēdējie gadi — literārisko vakaru un Vecpiebalgas laiks — to rādīja, ka viņš jau bija stājies jauno līdumnieku pulciņā. Nav Kronvalda vaina, ka darbs šai līdumā pēc viņa nāves tik gausi darīts; viņš pats taču bija teicis, ka izmirs vēl daža

paaudze, līdz verdzības gars būs izzudis no latvieša dvēseles.

Pāreju no klasiskās senatnes, kur valdīja nacionālās reliģijas, uz kristīgajiem viduslaikiem Kronvalds uzskata nevis kā soli uz priekšu, bet gan kā regresu. Šiem tumšiem viduslaikiem izdevās nomākt arī mūsu senču brīvību, šo brīvības vārdu saprotot visplašākā nozīmē. Gan reformācijas kustību ar Luteru viņš dažuviet uzslavē; bet to daridams viņš patur prātā protestantu uzstāšanos pret pāvesta varu, un arī tāpēc, ka Lutera piegriezta vērību tautas valodai un skolām. Uzslava nenotiek tīri reliģiskā darba dēļ. Domāju, arī Kronvalds redzēja, ka reformācijas lietu ziemeļu tautas noveda tikai līdz pusei: no Romas gan atsvabinājās, bet no jūdisma nē.

Kronvalds jau bija gatavs katru brīdi, ja rastos izdevība, runāt: Nebūs tas nacionālists pilnskanīgs, kam šīs svarīgās sastāvdaļas (reliģijas) nebūs; tāpat nebūs tas nacionālists izdomāts līdz galam un nebūs tas nacionālists izjūsts ar visu sirds dedzību, kur vēl paliks nelatviskais. Ja savējais ir iemilēts un ar viņu slēgta mūža derība, tad cilvēks zina gan, kas ir svešais. Nacionālistam arī ir tendence izkopties, atsvabināties no nevajadzīgā, no nenacionālā. Ja arī Kronvalds vēl negaidīja drīzu vispārēju reliģisku atjaunošanos, jo tās lietas tik strauji nenotiek pat inteliģencē, tad tomēr nacionālās reliģijas noraidīšana nekādi nav savienojama ar viņa uzskatu attīstību. Aizstāvēt savu tēvu reliģiju bija svēts darbs pie senajiem grieķiem, svēts darbs savu tēvu ticību aizstāvēt un krist šai karā bija pie senajiem latviešiem, un gluži tāpat svēts darbs ir un būs arī tagad un turpmāk kaut ko darīt savas reliģijas labā,

vai nu to atbrīvojot, vai izkopjot. Nacionālā reliģija no īsta un pilnestīga nacionālisma nemaz nav šķirama, jo citādi šis nacionālisms stāvētu svešu lietu ēnā, būtu ielāpains; nacionālisms bez nacionālās reliģijas būs labākā gadījumā tikai divtrešdaļnacionālisms.

Vēl dažus vārdus par nacionālās reliģijas jeb tautiskās dievestības nozīmi. Tā atbrīvo cilvēka dvēselei taisnāko ceļu pie Dieva, dod skaidrāko Dieva atskārtumu. Un ja atsevišķiem indivīdiem šē vajadzīgs palīgs un atbalsts tradīciju veidā, tad šim palīgam vajaga būt savas tautas dotam, ne svešam. — Nacionālā reliģija dod cilvēkam pašapziņu un iekšēju prieku, ka viņš palicis uzticīgs savējam (jeb atgriezies pie savējā), un ka svešie maldī viņu nav nomākuši. Nacionālā reliģija sakopo un apvieno cilvēka iekšējos — dvēseles spēkus, ļauj un palīdz reliģiskajam sadarboties ar citām dvēseles spējām, lai veiksmīgāk celtu savu kultūru. Caur nacionālo reliģiju cilvēks redz saskanīgu un pilniskanīgu dzīvi, bez parastajiem meliem un izlikšanās, un necienīgas piemērošanās.

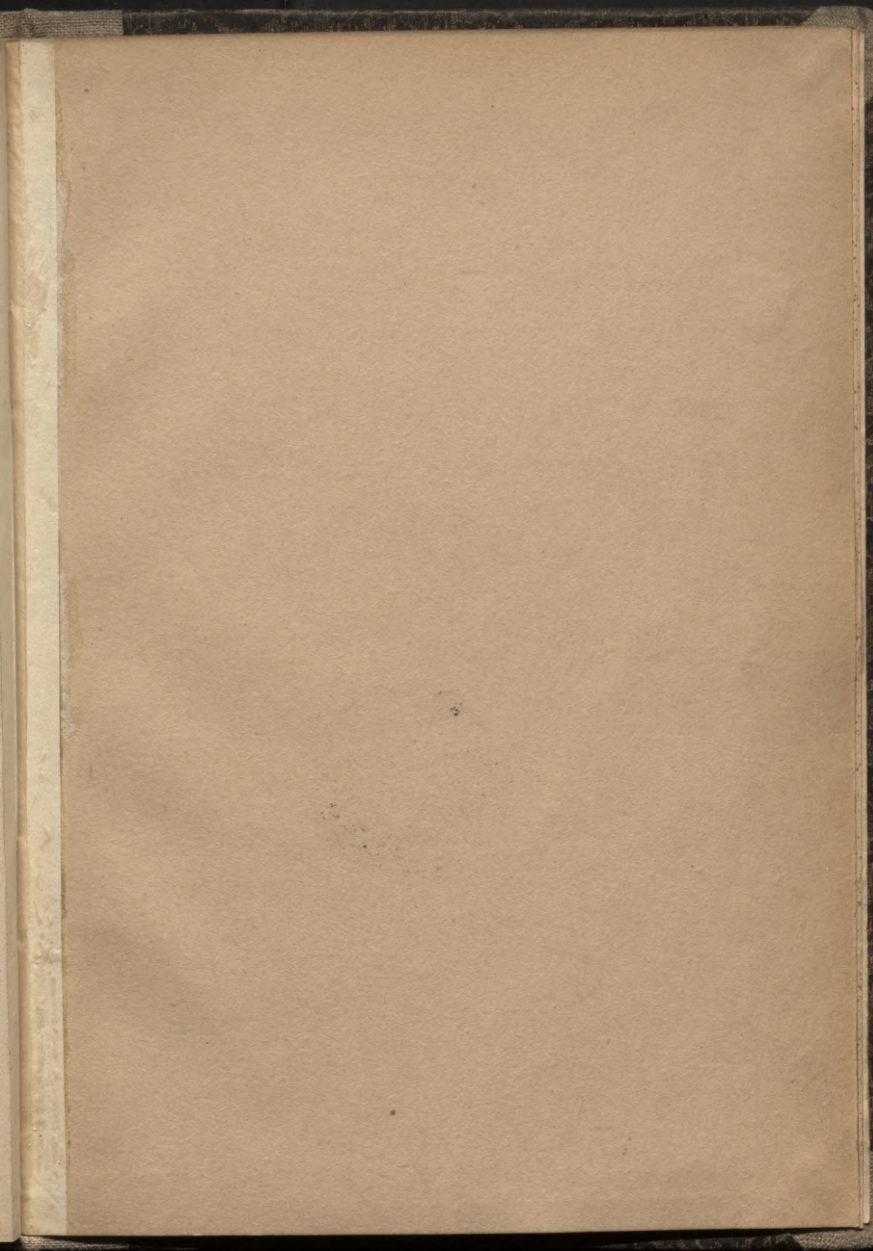
Tālāk: nacionālā reliģija apvieno tautu un dara to stipru. Tagad latvieši saskaldīti vairākās kristīgās konfesijās. Šīs konfesijas nekad nesapratīsies un neizlīgs; tām jāizkūst latviskumā, tām ar laiku jāatsvabinājas no svešā, reizē ar to sevi likvidējoties un saplūstot ar latvismu. Tad varēsim uz diviem jautājumiem atbildēt ar vienu pašu vārdu: kādas tu tautības un kādas tu ticības? Cik jauka būs atbilde: Latvietis! — Nacionālā reliģija mūs tuvina senčiem, tā paplašinādama mūsu mūžu uz pagātnes rēķina. Turpretī svešās reliģijas mūsu senčus iāda kā «pagānus un tumsas bērņus». Ti-

kai nacionālā reliģija glābj mūsu senču godu, kas reizē ir arī mūsu pašu gods, jo apliecina, ka mēs neesam atkritēji no sava latviskā ceļa. Nacionālā reliģija mūs apvieno ar nākošām paaudzēm, jo nevaram taču iedomāties, ka latviskums, attīstīdamies un noskaidrodamies, jau drīzi vien nenonāktu pie savējā atzišanas un tālākas izkopšanas arī reliģiskā laukā. Nacionālā reliģija apgaismo un organizē kultūras spēkus tautā, dara to stipru iekšēji un uz āru, un reizē ar to dara arī valsti vienotu, apgrotu, nesalaužamu.

Kronvalds savas dvēseles dziļumos bija un palika uzticīgs latviskajai dievestībai, kas izpaudās viņa daudzpusīgajā kultūras darbā. Šis tautiski vēl neapzinīgais sniedza droši roku nacionāli apzinīgajam, kas jo noteikti parādās mūža beigās. Kronvalds bija ceļā uz apzinīgi atjaunojamo un tālāk izkopjamo latvisko dievestību. Kronvaldu mēs daudzīnām kā cildenu priekštecī mūsdienu latvismam.

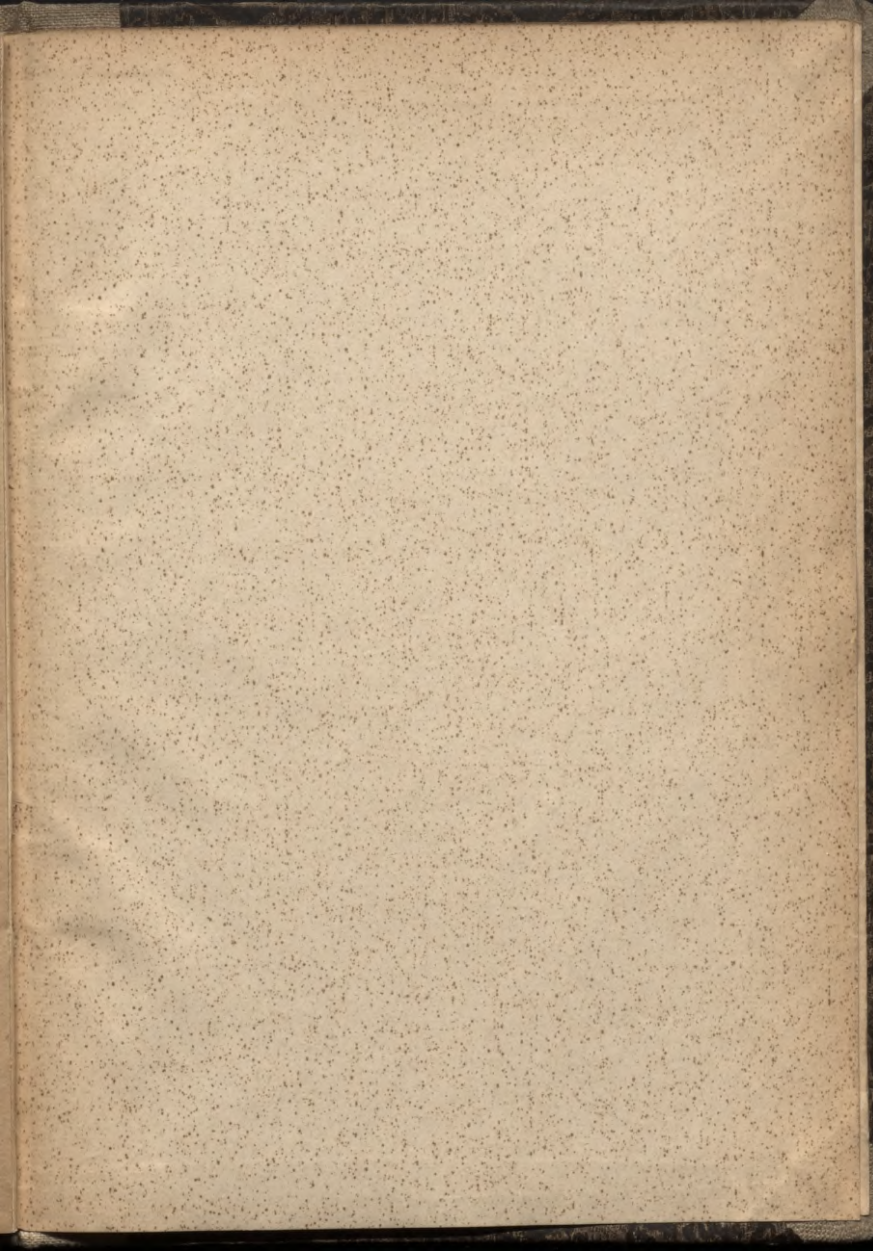

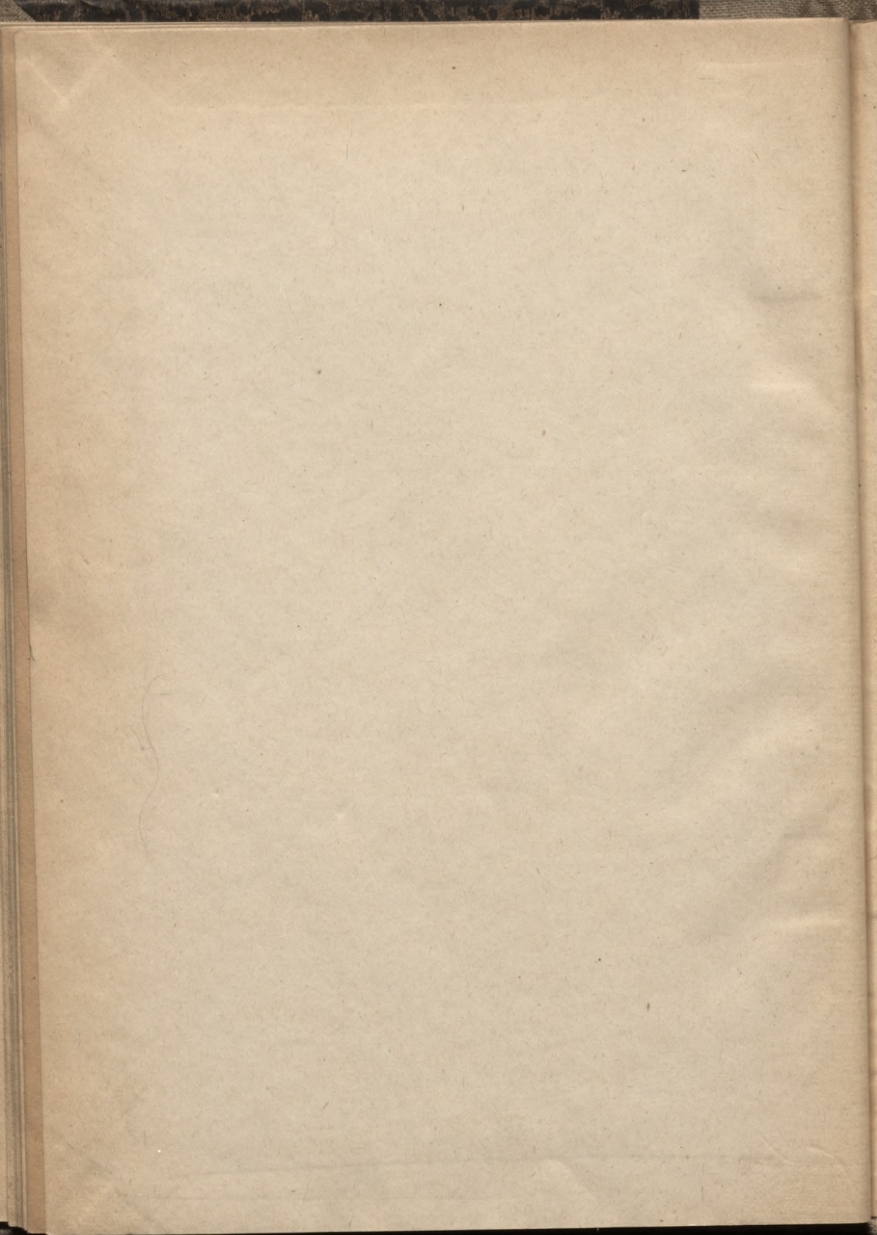
Lu 1269

-9.AUG.1937

Ln 1219

50

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308137167

12.5